إعداد خطيب ماهر

बिस्मिल्ला हिर्रहमा निर्रहीम

(अत्यन्त करूणामय, परम दयालु अल्लाहको नामबाट शुभारम्भ गर्दछु)।

सम्पूर्ण प्रशंसा अल्लाहकै लागि हुन्, हामी उहाँकै प्रशंसा गर्छौं, उहाँसँग नै सहायता माग्छौं र उहाँसँग नै क्षमा प्रार्थना गर्छौं। हामी आफ्ना आत्माका दुष्टता र आफ्ना कर्मका खराबीबाट अल्लाहको शरण लिन्छौं। जसलाई अल्लाहले मार्गदर्शन दिनुहुन्छ, उसलाई कसैले पनि पथभ्रष्ट गर्न सक्दैन; र जसलाई उहाँले पथभ्रष्ट गर्नुहुन्छ, उसलाई कसैले पनि मार्गदर्शन दिन सक्दैन।

म गवाही दिन्छु, अल्लाह बाहेक कोही सत्य पूज्य छैन, उहाँ एक हुनुहुन्छ, उहाँको कुनै साझेदार छैन। म गवाही दिन्छु कि मुहम्मद उहाँका दास र सन्देशवाहक हुनुहुन्छ।

अल्लाहले उहाँमाथि, उहाँका परिवारमाथि, उहाँका सहाबा (साथीहरू) माथि र उहाँको

अनुसरण गर्ने सबैमाथि प्रशस्त मात्रामा शान्ति अवतरण गरुन्।

यसपछि: अगाडि बढ्नका लागि: मानिसहरूलाई आफ्नो जीवन सुधार गर्ने कुराहरूको निरन्तर आवश्यकता हुने भएकाले, इस्लामी शरीअतले यस उद्देश्यलाई पूरा गर्ने व्यवस्था गरेको छ, जसमा शुक्रबारको प्रवचनसँग सम्बन्धित विषयहरू पनि समावेश छन्। त्यसैले शुक्रबारको खुत्बा दिने खतीबको जिम्मेवारी अत्यन्त ठूलो हुन्छ।

यस कारणले गर्दा, हामीले (मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि संक्षिप्त र उपयोगी मार्गदर्शिका तथा मस्जिदका नियमहरू)[1] शीर्षकको पुस्तक तयार गर्न र यसलाई विभिन्न भाषाहरूमा अनुवाद गर्न उत्सुकता देखाएका छौं। यसमा धेरै विषयहरू समावेश छन्, तीमध्ये:

[1] - https://islamcontent.com/ar/single-content/74839.

जुमआ नमाज र यसको अवधारणा, यसको समय तथा जिम्मेवार (मुकल्लफ) व्यक्तिसँग सम्बन्धित केही नियमहरू पनि समावेश छन्। साथै जुमआको खुत्बा, यसको हुक्म (नियम), शर्तहरू, रुक्न (आधारभूत अङ्गहरू), सुन्नतहरू तथा यसको अनुवादसम्बन्धी विषयहरू पनि समेटिएका छन्।

त्यसैगरी खतीब (खुत्बा दिने व्यक्ति) मा हुनु पर्ने आवश्यक योग्यताहरू; वैज्ञानिक र नैतिक क्षमता पनि उल्लेख गरिएको छ। खुत्बाका शिष्टाचार, खतीबका आचार–व्यवहार, यसको उद्देश्य र लक्ष्यहरू तथा खुत्बा तयार गर्ने तरिका पनि यसमा समावेश गरिएको छ।

विषय अत्यन्त महत्त्वपूर्ण भएकाले यो दोस्रो सन्देश अघिल्लो पुस्तकको विस्तार र समापनस्वरूप ‘कुशल वक्ता तयार गर्ने’ नाममा प्रस्तुत गरिएको हो।

हामी अल्लाहसँग प्रार्थना गर्छौं; हाम्रो कार्यलाई असल बनाइदिनुहोस् र केवल आफ्नो खुशीका लागि शुद्ध बनाइदिनुहोस्, त्यसमा बरकत प्रदान गर्नुहोस्। अल्लाह नै सबैभन्दा राम्रो जान्नुहुन्छ र अल्लाहले हाम्रा नबी मुहम्मदमाथि सलाम र दया पठाइरहनुहोस्।

(खुत्बाको महत्व)

जुमआको मिम्बर (खुत्बा दिने स्थान): मानिसहरूमाथि प्रभाव पार्ने सबैभन्दा शक्तिशाली—बरु सबैभन्दा प्रभावकारी—माध्यमहरूमध्ये एक हो, यदि यसलाई सही रूपमा प्रयोग गरियो भने। किनकि उपदेशकले वर्षौंदेखि प्रत्येक हप्ता मानिसहरूलाई सम्बोधन गर्दै आएका हुन्छन्, चाहे श्रोता थोरै हुन् वा धेरै। मानिसहरूले आफ्ना मन र हृदय उहाँका लागि खुला राखेका हुन्छन्। त्यसैले उनीहरू सानो ढुङ्गा चलाउनेजस्तो कार्यले पनि उहाँको खुत्बाबाट विचलित हुँदैनन्। बरु उनीहरूले उहाँबाट

निरन्तर रूपमा सल्लाह, उपदेश, शिक्षा र नैतिक मार्गदर्शन प्राप्त गरिरहन्छन्।

सफल र प्रभावकारी प्रचारक, जसलाई अल्लाहले प्रभावकारी शैली र बलियो अभिव्यक्तिको क्षमता प्रदान गर्नुभएको हुन्छ, निःसन्देह मानिसहरूमाथि गहिरो प्रभाव पार्छ। सम्भवतः त्यो प्रभाव शिक्षकले आफ्ना विद्यार्थीहरूमाथि पार्ने प्रभाव तथा सामाजिक सञ्जालको प्रभावभन्दा पनि बढी हुन सक्छ। किनकि खुत्बा एउटा महान इबादत—नमाज—सँग जोडिएको हुन्छ।

स्पष्ट वक्ता, वाक्पटु, बुद्धिमान र प्रेरणादायी प्रचारक मानिसहरूका सामु प्रत्यक्ष रूपमा उभिएर सम्बोधन गर्छन्। मानिसहरूले उहाँका अनुहारका भावहरू र आँखाका संकेतहरू अवलोकन गर्छन्। यसरी उहाँले श्रवण र दृष्टि दुवै माध्यमबाट उनीहरूमाथि प्रभाव पार्नुहुन्छ र उनीहरूको हृदय तथा मस्तिष्कलाई स्पर्श गर्नुहुन्छ।

उनीहरू सम्पूर्ण खुत्बाभरि ध्यानपूर्वक उहाँको कुरा सुनिरहन्छन्। साथै उहाँले तर्कसंगत र स्पष्ट प्रमाण तथा दलीलहरू प्रस्तुत गर्नुहुन्छ, जसद्वारा अल्लाहको अनुमतिले मानिसहरूलाई विश्वस्त पार्न तथा उनीहरूको सोच र अवधारणालाई सच्याउन सकिन्छ।

सफल प्रचारक र प्रभावकारी उपदेशक त्यस्तो व्यक्ति हो, जसले मिम्बर (खुत्बा दिने मञ्च) लाई भलाइ र ज्ञान फैलाउने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण माध्यममध्ये एक बनाएको हुन्छ, र आफूलाई केवल त्यसमै सीमित राख्दैन। बरु, ऊ आफ्नो क्षमताअनुसार भलाइ र धार्मिकताका सबै क्षेत्रमा सक्रिय सहभागिता र योगदान दिने व्यक्ति हुन्छ।

जहाँ पनि भलाइ हुन्छ, त्यहाँ तपाईंले उसलाई त्यसका अग्रपङ्क्तिमा देख्नुहुन्छ। जहाँ पनि अल्लाहका लागि त्याग र बलिदान आवश्यक हुन्छ, त्यहाँ तपाईंले उसलाई त्यसका सिपाहीहरूमध्ये एकको रूपमा पाउनुहुन्छ।

यो उपदेशक त्यस्तो व्यक्ति हो, जसले अल्लाहतर्फ आह्वान गर्ने र मुस्लिमहरूलाई फाइदा पुऱ्याउने कुरामा ध्यान दिन्छ, जसरी सन्देशवाहकहरूले गरेका थिए। साथै मुस्लिम समुदायका इमान्दार विद्वानहरू र प्रचारकहरू पनि यस्तै मार्गमा हुन्छन्, जो आफ्ना श्रोताहरूका लागि नवीकरण, आकर्षण र उत्साह ल्याउन सदैव प्रयासरत रहन्छन्।

धेरै प्रचारक र उपदेशकहरूमा प्रचारकका गुणहरू भए पनि तिनीहरूको उपदेशले अपेक्षित परिणाम दिन सकेन, जुन इमानदारी र भक्तिका साथ सन्देश वहन गर्ने प्रचारकबाट अपेक्षित हुन्छ।

अनि हरेक शुक्रबार उहाँले उनीहरूका लागि यस्तो विषय प्रस्तुत गर्नुहुन्छ, जसले उनीहरूको भावना र आवश्यकतालाई छुन्छ र उनीहरूको मन जित्छ। यसरी उहाँले एक वर्षमा करिब पचास पटक उनीहरूसँग भेट गर्नुहुन्छ। के यो

माध्यमभन्दा बढी प्रभावकारी अर्को कुनै माध्यम हुन सक्छ?

त्यसकारण, शुक्रबारको उपदेश इस्लामका सबैभन्दा सम्मानित अनुष्ठानहरूमध्ये एक हो। अल्लाहतर्फ आह्वान गर्ने, उहाँको कानून पुऱ्याउने तथा उहाँका सेवकहरूका लागि प्रमाण स्थापित गर्ने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण माध्यमहरूमध्ये एक हो। यो त्यस्तो कुरा हो, जसलाई इस्लामका शत्रुहरूले पनि आफ्नो धर्ममा राख्न चाहन्छन्। यहाँसम्म कि इस्लामसँग लड्ने समूहहरूका एक नेताले भने: "आह! यदि मसँग पनि यस्तै मिम्बरहरू (मञ्चहरू) हुन्थे भने!"

"विज्ञान र सीपहरू आफ्ना उद्देश्यअनुसार सम्मानित हुन्छन्। खुत्बाको पनि अत्यन्त महत्त्वपूर्ण उद्देश्य हुन्छ, त्यो हो; मानिसहरूलाई सत्यतर्फ डोर्याउनु तथा यस संसार र परलोक दुवैमा उनीहरूलाई फाइदा पुऱ्याउने कार्यतर्फ प्रेरित गर्नु।"

खुत्बा (वक्तृत्वकला) लाई सार्वभौमसत्ता र नेतृत्वको एक माध्यम मानिन्छ...।

प्रवचन (खुतबा) लाई उच्च सम्मान प्राप्त छ र यसको गरिमा यस तथ्यमा निहित छ कि यसलाई प्रस्तुत गर्ने व्यक्ति बुद्धिमान, ज्ञानी र वाक्पटु हुन्छ।"[1]

हे खुत्बा दिने भाइ, शरिअतले नमाज पढ्ने व्यक्तिलाई तपाईंको खुत्बा (उपदेश) सुन्दा ध्यानपूर्वक मौन बस्न अनिवार्य (वाजिब) गरेको छ। अल्लाहका रसूल ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الجُمُعَةِ أَنْصِتْ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَغَوْتَ».

"यदि तिमीले जुमआको दिन इमाम खुत्बा दिइरहेको बेला आफ्नो साथीसँग 'चुप बस' भन्यौ भने, तिमीले अनावश्यक कुरा गरेको ठहरिन्छ।"

---

1 – "अरबहरूमा अल-ख़ताबा", मुहम्मद अल-खिदर हुसैन: १७८- १७९।

(बुखारी मुस्लिम)[1] 'लगौता' को अर्थ: जुमआको (नमाजको) सवाब प्राप्त हुँदैन।

बरु, मानिसहरूले आफ्नो अनुहार तपाईंतर्फ फर्काउनु सुन्नत हो। इमाम नववी, इब्न अल-मुन्जिर र इब्न अब्दुल बर्र (अल्लाहको कृपा उनीहरूमाथि होस्) ले यो कार्य मुस्तहब हो भनेर सर्वसम्मति (इज्मा) रहेको उल्लेख गरेका छन्।[2]

"रहमानका फरिश्ताहरूले तिम्रो कुरा सुन्छन्, त्यसैले तिनीहरूको उचित आदर गर।"

हे शुक्रबारका उपदेशक! तिम्रो लागि यति सम्मान र गर्व पर्याप्त छ कि परम दयालुका स्वर्गदूतहरू तिम्रो उपदेशमा उपस्थित हुन्छन्। अल्लाहका रसूल ﷺ ले भन्नुभएको छ, जसरी दुई सहीह ग्रन्थहरूमा उल्लेख छ[3]: "जब जुमआ

[1] - इमाम बुखारी: (९३४) र इमाम मुस्लिम: (८५१)।

[2] - "अल् मज्मूअ": ४/ ४४७।

[3] - इमाम बुखारी: (३२११) र इमाम मुस्लिम: (८५०)।

(शुक्रबार) को दिन आउँछ, मस्जिदका प्रत्येक ढोकामा फरिश्ताहरू बस्छन् र मस्जिदमा प्रवेश गर्नेहरूलाई क्रमशः पहिलो, दोस्रो आदि गरी लेख्दै जान्छन्। जब इमाम खुत्बा आरम्भ गर्छ, तब ती फरिश्ताहरू आफ्ना दफ्तरहरू बन्द गर्छन् र खुत्बा सुन्न लाग्छन्।"

"जब तिमीले यो कुरा महसुस गर्छौ, तब तिम्रो हृदयमा खुत्बाको महत्व अझै बढ्छ र तिमी सत्य बोल्न, अमानत (जिम्मेवारी) पूरा गर्न, मानिसहरूलाई सल्लाह दिन, उनीहरूको निगरानी र चापलुसी नगर्न अझ बढी इच्छुक हुन्छौ।"

हे सम्मानित खतीब! तपाईंजस्तो को हुन सक्छ?

अल्लाहले मानिसहरूलाई तिम्रो कुरा सुन्न र तिम्रो वाणीमा ध्यानपूर्वक मौन बस्न अनिवार्य बनाएको छ। यहाँसम्म कि उहाँले तिनीहरूलाई ढुंगा चलाउने जस्ता सानो व्यस्तताबाट पनि रोकेको छ। तिम्रो खुत्बाको समयमा कुनै गलत

काम (मुनकर) रोक्ने प्रयास गर्नसमेत निषेध गरेको छ। साथै, उहाँले आफ्ना फरिश्ताहरूलाई पनि तिम्रो कुरा सुन्न लगाउनुभएको छ!

यसका लागि तिमीले अल्लाहप्रति पूर्ण इख्लास (इमानदारी/निष्ठा) राख्नुपर्छ, आफ्ना उपदेश र प्रवचनहरूमा उत्तम सल्लाह दिनुपर्छ, र तिम्रो उपदेशको उद्देश्य अल्लाहको स्मरण गराउनु, मानिसहरूलाई उपदेश दिनु तथा उनीहरूलाई उनीहरूको धर्मसम्बन्धी मामिलाहरू र सांसारिक जीवनमा फाइदा पुऱ्याउने कुराहरूको ज्ञान दिनु हुनुपर्छ।

***

(खुत्बा कागजबाट पढेर सुनाउनु वा नहेरीकन बोल्नु—कुन उत्तम हो?)

निस्सन्देह, कागजबाट पढेर खुत्बा दिनुमा वक्ताका लागि धेरै फाइदाहरू छन् र धेरै खतीब तथा वक्ताहरूका लागि यो नहेरीकन बोल्नुभन्दा

बढी उपयुक्त हुन सक्छ। यो कुरा अनुभव तथा व्यवहारमै देखिएको वास्तविकता हो।

खतीबका लागि नहेरीकन बोल्नुले वक्ताको प्रभावकारिता र उत्साहमा ठूलो प्रभाव पार्छ। निस्सन्देह, यसले श्रोताहरूमा पनि संलग्नता, उत्साह र प्रभाव उत्पन्न गर्छ। यसको विपरीत अवस्था भएमा परिणाम पनि त्यसैअनुसार हुन्छ।

यो कुरा सर्वविदितै छ, जब जानकारी ग्रहण गर्ने श्रवण र दृष्टि दुवै इन्द्रिय संलग्न हुन्छन्, तब त्यसको बुझाइ, प्रभाव र स्मरणशक्ति अझ बलियो हुन्छ; केवल एउटा इन्द्रिय प्रयोग हुँदा त्यस्तो हुँदैन। त्यसैले, नहेरीकन बोल्ने, मानिसहरूतर्फ फर्केर आँखाको सम्पर्कमार्फत सम्बोधन गर्ने वक्ता कागजबाट पढ्ने व्यक्तिभन्दा बढी प्रभावशाली हुन्छ। किनकि कागजबाट पढ्ने व्यक्तिबाट श्रोताहरूले प्रायः केवल श्रवणमार्फत मात्र प्रभाव लिन्छन्। साथै, यस्तो वक्ताको प्रभाव पनि नहेरीकन उत्साहपूर्वक बोल्ने वक्ताको जत्तिकै

बलियो हुँदैन, किनकि त्यस वक्ताको आवाज बढी प्रभावकारी र अन्तरक्रियात्मक हुन्छ।

तर जसले बारम्बार नहेरीकन बोल्ने प्रयास गर्दा अत्यधिक हिचकिचाहट, आत्तिने, बिर्सिने, डर तथा तीव्र तनाव अनुभव गर्छ र समय बित्दै जाँदा तथा निरन्तर अभ्यासपछि पनि यी कमजोरीहरूमा कमी आएको देख्दैन, त्यस्तो व्यक्तिले लिखित भाषण पढेर प्रस्तुत गर्नु उपयुक्त हुन्छ। किनकि सबै मानिस नहेरीकन प्रभावकारी रूपमा बोल्न सफल हुँदैनन्।

अल्लाहले जसरी मानिसहरूबीच भौतिक जीविका बाँड्नुभएको छ, त्यसरी नै नैतिक गुणहरू पनि बाँड्नुभएको छ, जस्तै—स्वभाव, क्षमता, प्रतिभा र आकांक्षा।

(खुत्बा/वक्तृत्वकलामा सफल प्रदर्शनलाई सहज र सरल बनाउने आठ चरणहरू)

पहिलो: यस कार्यमा सहयोगको लागि सच्चा दुआ गर्नु र अल्लाह तआलासँग पूर्ण इख्लास (निष्ठा) र विनम्रतापूर्वक प्रार्थना गर्दै आश्रय लिनु।

दोस्रो: यस विषयमा सर्वशक्तिमान अल्लाहमाथि निष्कपट भरोसा र उहाँमाथि राम्रो निर्भरता राख्नु। अल्लाह आफ्नो सेवकले उहाँलाई जस्तो सोच्दछ, त्यस्तै हुनुहुन्छ, र जसले उहाँमा भरोसा गर्छ, उहाँ उसको लागि पर्याप्त हुनुहुन्छ र उसको सबै चिन्ता तथा आवश्यकताहरू पूरा गरिदिनुहुन्छ।

तेस्रो: उत्कृष्ट/प्रख्यात खुत्बा दिने वक्ताहरूको भाषण सुन्नु र उनीहरूको अनुभवबाट लाभ लिनु।

चौथो: एक्लै अवस्थामा खुत्बाको अभ्यास गर्नु; यदि मस्जिदभित्र आन्तरिक माइक प्रयोग गरिए अझ राम्रो हुन्छ र यदि मिम्बर (मञ्च) मा उभिएर प्रस्तुत गरिए भने त्यो अझ उत्तम हुन्छ।

पाँचौं: भावनाहरू व्यक्त गर्ने र तिनलाई अझ सुदृढ बनाउने अभ्यास गर्नु।

मैले सार्वजनिक भाषण, प्रस्तुति र प्रभाव पार्ने कलामा सफल व्यक्तिहरूका सबैभन्दा ठूलो रहस्यहरूबारे विचार गर्दा, अल्लाहको तौफीकपछि मैले देखेँ कि उनीहरूको भावनाको शक्ति र आफ्ना भावनाहरूलाई विस्तृत रूपमा व्यक्त गर्ने क्षमता हो—सामान्य शब्दहरूमा होइन, बरु शरई दिशानिर्देशहरूअनुसार।

किनकि भावनात्मक शक्तिले स्पष्ट अभिव्यक्ति गर्ने व्यक्तिलाई आफ्ना भावनाहरू व्यक्त गर्न प्रेरित गर्छ र बुद्धिमान व्यक्तिलाई आफ्ना विचारहरू उजागर गर्न उत्प्रेरित गर्छ। यसले आफ्ना आकर्षणद्वारा हृदयहरूलाई तान्छ र यसको सौन्दर्य तथा उत्कृष्टताद्वारा बुद्धिहरूलाई प्रभावित तथा बाँध्छ।

तर कमजोर भावनाशक्ति भएको व्यक्तिको धेरै ज्ञान पनि उसका भावनाहरूको कमजोरीसँगै

निष्क्रिय हुन्छ र उसका भावनाहरू समाप्त हुँदा मानिसहरूमाथिको उसको प्रभाव पनि हराउँदै जान्छ।

«अतः खुत्बा दिने व्यक्तिले आफूले जसतर्फ बोलाइरहेको छ, त्यस विषयमा पूर्ण उत्साहले भरिएको हुनु आवश्यक छ र आफ्नो सत्यताप्रति दृढ विश्वास राख्नु पनि आवश्यक छ; किनकि जुन कुरा हृदयबाट निस्कन्छ, त्यो हृदयमै प्रवेश गर्छ। त्यसैले खतीबको उत्साह श्रोताहरूको उत्साहभन्दा बढी हुनुपर्छ, ताकि त्यो उनीहरूमा प्रवाहित होस् र उनीहरूको तृष्णा शान्त गर्न सकोस्। अन्यथा, यदि श्रोताहरूले उसको मनोभावमा शिथिलता महसुस गरे भने, उसको भनाइको प्रभाव नष्ट हुन्छ।»

निरन्तर अभ्यास अनिवार्य छ—विचार र भावनाहरू लेखेर, त्यसबारे आफैसँग कुरा गरेर र त्यसपछि नजिकको प्रिय व्यक्तिसँग ती व्यक्त गरेर धेरै अभ्यास गर्नु आवश्यक छ।

भावनाहरूलाई जति थुनिन्छ र बन्दी बनाइन्छ, त्यति नै ती सुक्दै जान्छन् र समाप्त हुँदै जान्छन्। अनि जति ती स्वतन्त्र हुन्छन्—तर शरिअतका मर्यादा र सीमाभित्र रहेर—त्यति नै ती उम्लिन्छन् र प्रवाहित हुन्छन्। त्यसपछि तिनले कागजहरूलाई लेख र रचनाद्वारा सिंचित गर्छन्, मिम्बरहरूलाई वक्तृत्व र स्पष्ट अभिव्यक्तिद्वारा जीवन्त बनाउँछन् र मानिसहरूलाई प्रेम तथा स्नेहले तृप्त पार्छन्।

त्यसैले, हे मेरा खतीब भाइ! आफ्ना भावना र संवेदनाहरूलाई स्वतन्त्र रूपमा प्रवाहित हुन देऊ, ताकि तिम्रो भित्र र अरूहरूको जीवनमा पनि जीवन्तता, सिर्जनशीलता, जागरण, विकास र दयाको आत्मा जीवित रहोस्।

तसर्थ, जसका भावनाहरू उदार र उच्च हुन्छन्, उसको आचरण उत्कृष्ट हुन्छ, उसको व्यक्तित्व सम्मानित बन्छ, उसका प्रियजनहरू बढ्छन् र शत्रुहरू घट्छन्। उसका तर्कहरू स्पष्ट रूपमा

प्रकट हुन्छन्, उसको वक्तृत्वशक्ति सशक्त बन्छ, र उसको वाक्पटुता अझ प्रभावशाली हुन्छ।

छैटौँ: कुनै सत्यनिष्ठ, बुद्धिमान्, अनुभवी र हितैषी व्यक्तिसँग सल्लाह लिनु, जसले उसका कमजोरीहरू देखाइदियोस्, ताकि ऊ तिनबाट बच्न सकोस्; साथै उसका सद्गुणहरू पनि चिनाइदियोस्, ताकि ऊ तिनमा दृढ रहन र अझ विकसित गर्न सकोस्।

सातौँ: खुत्बाको लागि अग्रिम तयारी गर्नु।

आठौँ: खुत्बा तयार गर्ने र प्रस्तुत गर्ने तरिकासम्बन्धी पुस्तकहरूको अध्ययन गर्नु।[1]

---

[1] - हेर्नुहोस्: मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि संक्षिप्त र उपयोगी मार्गदर्शिका तथा मस्जिदका नियमहरू: ९५

https://islamcontent.com/ar/single-content/74839।

(खुत्बा (उपदेश) दिन सुरु गर्दा चिन्ता र तनाव हुनु एक सामान्य र स्वाभाविक कुरा हो।)

तिमीले खुत्बा दिन सुरुका दिनहरूमा चिन्ता र डर महसुस गर्नेछौ र यो सबै मानिसहरूको स्वभाविक कुरा हो। सायद तिमीलाई यस्तो भावना पनि आउन सक्छ कि यो मानिसहरूले तिमीलाई हेरिरहेका कारणले हो र तिम्रो आफ्नो ज्ञानात्मक कमजोरीको शंका पनि यससँग जोडिएको हुन सक्छ।

तिम्रो चिन्ता अझ बढ्न सक्छ जब तिमीलाई यस्तो अनुभूति हुन्छ कि मानिसहरूले पनि यो कुरा महसुस गरिरहेका छन्, खतीबमा यस्तो अवस्था उनीहरूलाई मन पर्दैन र सायद यही कारणले उनीहरू तिम्रो वरिपरिबाट टाढा हुन सक्छन्।

यसमा कुनै शंका छैन, जब तिमी अल्लाहसँग अझ गहिरो सम्बन्ध जोड्छौ, उहाँमाथि पूर्ण भरोसा राख्छौ, सच्चा दुआ गर्छौं र निरन्तर अभ्यास गर्छौं, तब तिम्रो डर क्रमशः हराउँदै

जान्छ। अन्ततः तिमी यस्तो अवस्थामा पुग्नेछौ जहाँ खुल्बा दिनु नै तिमीलाई आनन्ददायक लाग्नेछ र जुमआको दिनको प्रतीक्षा गर्दै तिमी खुल्बाको मिठास अनुभव गर्न उत्सुक हुनेछौ।

त्यसैले, धैर्य गर्नु बाहेक अरू उपाय छैन, जबसम्म व्यक्तिका लागि सफलता (तौफीक) का खजाना र अत्यन्त उदार, वरदान दिने अल्लाह तआलाका कृपा र अनुग्रहका ढोकाहरू खुल्दैनन्।

त्यसैले सुरुवातमा आउने कठिनाइ र कष्टलाई सहनु आवश्यक हुन्छ, ताकि अन्त्यमा तिमीले सुख, सम्मान, उच्च स्थान र आनन्दको विस्तृत संसार प्राप्त गर्न सक।

तिमी आफ्नै मनमा भन: कठिनाइपछि राहत मात्र आउँछ, सबै सङ्कोच तथा कष्ट हराउँछ र थकाइपछि आराम मात्र हुन्छ। यो त केवल केही समयको धैर्य हो। त्यसैले धैर्य गर, र निरन्तर धैर्यशील रह, ताकि तिमी मिम्बरहरूमा उच्च

स्थान प्राप्त गर्न सक, र अल्लाहतर्फको दावत (आह्वान) स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गर्न सक। अल्लाहले सत्य भन्नुभएको छ, र अल्लाहभन्दा बढी सत्य बोल्ने को छ र?

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾

"जसले हाम्रो मार्गमा संघर्ष गर्छन्, हामीले तिनीहरूलाई अवश्य हाम्रो मार्गहरूतर्फ मार्गदर्शन गर्नेछौँ।" [अल् अनकबूतः ६९]

कतादह (रहेमहुल्लाह) ले कति सुन्दर कुरा भनेका छन्: «हे आदमका सन्तान! यदि तिमी केवल उत्साह र जोसको अवस्थामा मात्र भलाइ गर्न चाहन्छौ भने बुझ कि तिम्रो आत्मा थकाइ, सुस्ती र बोरियततर्फ झुक्ने खालको छ। तर साँचो मोमिन त्यो हो, जो कठिनाइ सहेर पनि अघि बढ्छ, आफ्नो हिम्मत बलियो बनाउँछ र दृढता तथा लगनशीलतासँग निरन्तर लागिरहन्छ।»[1]

---

[1] - 'तफ्सीरुल कुर्तुबी' (१/२५१) ।

(मुतशद्दिद) को अर्थ: जसले आफूलाई भलाइका कामहरूमा दृढ रूपमा अडिग राख्छ र ती कार्यहरूलाई निरन्तरता दिन आफूलाई बाध्य बनाउँछ।

(खुत्बा/वक्तृत्वबाट हुने अत्यधिक डरबाट मुक्त हुने उपायहरू)

डर—विशेषगरी सुरुका दिनहरूमा—एकदमै परिचित र सामान्य कुरा हो, जस्तो पहिले उल्लेख भइसकेको छ। बरु, यो डर सकारात्मक पनि हुन्छ, किनकि यसले खुत्बाप्रति ध्यान र राम्रो तयारी गर्न सहयोग गर्छ। यसले आत्मालाई अत्यधिक आत्मविश्वासी हुनबाट रोक्छ, जसले मानिसहरूलाई कम आँकलन गर्ने, वैज्ञानिक सामग्रीको गुणस्तरमा लापरवाही गर्ने र उपयुक्त शब्द तथा अर्थहरू छनोट नगर्ने जस्ता गल्तीहरूबाट जोगाउँछ।

कतादा (रहिमहुल्लाह) को यो आसार (उक्ती) अबू अल-कासिम इब्न बिश्रान अल-बगदादी (मृत्यु: ४३० हिजरी) ले आफ्नो "अमाली" (१४५४) मा उल्लेख गरेका छन्।

तर प्रत्येक खुल्बामा लामो समयसम्म डर कायम रहिरहनु भने नकारात्मक कुरा हो– आधुनिक समयमा यसलाई सामाजिक फोबिया भनिन्छ–। यसबाट छुटकारा पाउनका लागि उपायहरू अपनाउनु आवश्यक हुन्छ, जसमध्ये केही यस प्रकार छन्:

पहिलो: सर्वशक्तिमान अल्लाहप्रति इख्लास (इमानदारी) राख्नु, अल्लाहसँग शरण माग्नु र उहाँले तपाईंलाई शान्ति प्रदान गरून् तथा तपाईंको हृदयमा सान्त्वना प्रदान गरून् भनी बारम्बार प्रार्थना गर्नु।

दोस्रो: केही शान्त पार्ने पेय पदार्थहरू पिउनु, जस्तै पुदिना आदि, किनकि यसले चिन्ता र डरलाई शान्त पार्न प्रभाव पार्छ।

तेस्रो: आलोचना सुन्ने बानी बसाल्नु र त्यसलाई खुशीसाथ स्वीकार गर्नु, ताकि त्यो प्रगति र सिर्जनशीलताको सीढी बन्न सकोस् र गल्तीको डर नरहोस्।

चौथो: चाँडै उपस्थित हुनु। यसमा कुनै शंका छैन कि जो खतीब समय जोगाउन हतारमा आइपुग्छ, उसको मन अस्थिर हुन्छ, हृदय विचलित हुन्छ र उसमा चिन्ता तथा तनाव उत्पन्न हुन्छ, जुन खुत्बा दिने बेलासम्म पनि रहिरहन सक्छ।

पाँचौँ: आफ्नो टाउको उठाएर मानिसहरूलाई हेर्नु र कहिलेकाहीँ बिना लिखित कागज हेरी स्वाभाविक रूपमा बोल्ने प्रयास गर्नु। सुरुवातमा कठिनाइ, गल्ती र हिचकिचाहट देखिए पनि, केवल कागजमै सीमित रहिरहनु र श्रोताहरूतर्फ आत्मविश्वासका साथ नहेर्नु, श्रोताहरूको तिम्रो भाषणप्रति उत्साह घटाउँछ र तिमीलाई मिम्बरबाट डर र झिझकमै रहिरहन बाध्य बनाउँछ।

खुत्बा (प्रवचन) दिने वर्षौंको अनुभव भएका, तर कागजमा लेखिएको कुराभन्दा बाहिर नजाने र श्रोताहरूलाई नहेर्ने केही प्रचारकहरूले भनेका

छन् कि उनीहरूले प्रत्येक उपदेशमा डर र चिन्ता अनुभव गर्छन्। उनीहरू यहाँसम्म भन्छन्: प्रत्येक उपदेशमा, चिन्ता र आशंकाका कारण मानौँ म पहिलो पटक उपदेश दिइरहेको जस्तो महसुस गर्छु!

तर आफ्नो खुत्बाको सुरुवाती चरणमा मानिसहरूको अनुहारमा सीधै नहेर्नु, किनकि तिम्रो नजर त्यस्तो व्यक्तिमा पर्न सक्छ जसबाट तिमी डराउँछौ र त्यसले तिमीलाई अस्थिर बनाइदिन सक्छ। साथै मानिसहरूको नजर तिमीमाथि परेको देख्दा पनि तिमीमा भय उत्पन्न हुन सक्छ। बरु, तिनीहरूको टाउकोतर्फ हेर्नु, तर व्यक्तिगत अनुहार र आँखामा केन्द्रित नगर्नु।

छैटौँ: मिम्बरमा चढ्दै गर्दा सम्भावित नकारात्मक कुराहरू वा गल्तीहरूबारे नसोच्नु, बरु अल्लाहको इच्छाले प्राप्त हुन सक्ने सकारात्मक परिणामहरूबारे सोच्नु। तिम्रो खुत्बाबाट हुने सम्भावित ठूलो फाइदाहरू—जस्तै

मानिसहरूलाई लाभ पुग्नु, भलाइको आदेश र दुष्कर्मको निषेधको इबादत स्थापना गर्नेमा अल्लाहको तौफीक प्राप्त हुनु र उहाँतर्फ दावत गर्ने अवसर—यिनै कुराहरूमा ध्यान केन्द्रित गर्नु।

सातौँ: खुत्बा दिनु अघि सही सासप्रश्वास अभ्यास गर्नु। यसको अर्थ हो—नाकबाट गहिरो सास लिनु, केही क्षणका लागि हावा रोक्नु र त्यसपछि बिस्तारै सास बाहिर निकाल्नु। यस प्रकारको श्वासप्रश्वासले तनाव हटाउन ठूलो प्रभाव पार्छ।

विशेषज्ञहरू र चिकित्सकहरूले उल्लेख गरेका छन् कि सामान्य श्वासप्रश्वासले मस्तिष्कमा लगभग ७ देखि १० लिटर अक्सिजन प्रवाह गर्छ, जबकि सही तरिकाले गरिएको श्वासप्रश्वासले लगभग ७५ लिटर अक्सिजन प्रवाह गर्छ। यसले चिन्ता र तनावसम्बन्धी हर्मोनहरूको स्तर घटाउन मद्दत गर्छ। यस अभ्यासलाई प्रयोग गरेर

परीक्षण गर्दा यसले तनाव, चिन्ता र मानसिक बोझ हटाउन उल्लेखनीय प्रभाव देखाएको पाइन्छ।

तर खुल्बा दिने क्रममा, श्रोताहरूको ध्यान नजाने गरी गहिरो सास लिने प्रयास गर्नु। उपयुक्त विरामको बेला छिटो र पर्याप्त मात्रामा मुख वा नाकबाट सास लिनु, त्यसपछि फेरि भाषणलाई निरन्तरता दिनु। यस्तै तरिकाले प्रायः प्रत्येक उचित विराममा सास लिएर आफ्नो भाषण अगाडि बढाउँदै जानु।

(आफूलाई आउने गलत आलोचनाहरूको सर्वोत्तम समाधान)

यदि तिमी—हे खतीब भाइ—कुनै निर्णयमा पुग्यौ, कुनै शैली अपनायौ वा कुनै बाटो रोज्यौ भने, विचार–विमर्श गरी, राम्रोसँग सोचेर र अनुभवी व्यक्तिहरूसँग सल्लाह लिएपछि अब आलोचना गर्ने र दोष लगाउनेहरूतर्फ ध्यान नदेऊ। किनकि जति नै प्रयास गरे पनि र जति नै उच्च स्थानमा पुगे पनि, मानिसहरूबाट आलोचना हुनबाट कोही पनि पूर्ण रूपमा बच्न सक्दैन।

यदि तिमी तिनीहरूको आलोचनातर्फ ध्यान दिन थाल्यौ भने तिम्रो हिम्मत कमजोर हुन्छ, तिम्रो मन संकुचित हुन्छ र विकास तथा सिर्जनशीलताप्रति तिम्रो चाहना र उत्साह घट्दै जान्छ।

कुनै पनि पुस्तक, लेख वा कार्य यस्ता हुँदैनन् जसमा कसैले दोष नदेखाओस् वा आलोचना नगरोस्।

तिमीले आलोचना गर्नेहरूलाई नम्रता र सम्मानका साथ व्यवहार गर्नुपर्छ र उनीहरूलाई अझ राम्रो तरिकाले जवाफ दिनुपर्छ। उनीहरूसँग भएको सत्य कुरा स्वीकार गर्नुपर्छ र त्यसबाट अप्ठ्यारो वा घृणा महसुस गर्नु हुँदैन— चाहे आलोचना गर्ने व्यक्ति तिम्रो नजरमा ठूलो हैसियतको नभए पनि।

(खुत्बा दिनु अघि खतीबका लागि सुझावहरू)

हे खतीब भाइ! तिमीले खुत्बा दिनु अघि केही कुराहरू गर्नुपर्छ, जसले—अल्लाह तआलाको

मद्दतपछि—तिमीलाई मिम्बरमा उभिएर आफ्नो खुल्बा प्रभावकारी रूपमा प्रस्तुत गर्न सहयोग गर्छन्। तीमध्ये केही यस प्रकार छन्:

पहिलो: तिमी यो कुरा मनमा राख, तिमी अल्लाहका सन्देशहरू पुऱ्याउन र उहाँतर्फ आह्वान गर्न जाँदैछौ। कहिलेकाहीँ अल्लाह तआलाको यो भनाइ पढ्ने गर:

﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلا يَخْشَوْنَ أَحَداً إِلَّا اللَّهَ﴾،

"जसले अल्लाहका सन्देशहरू पुऱ्याउँछन्, उहाँसँग डराउँछन् र अल्लाहबाहेक कसैसँग डराउँदैनन्।" कहिलेकाहीँ अर्को बेला अल्लाह तआलाको यो भनाइ पढ्ने गर:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحاً وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

"त्यस व्यक्तिभन्दा राम्रो कुरा कसले बोल्छ, जसले अल्लाहतर्फ आह्वान गर्छ, सत्कर्म गर्छ र भन्छ: म निश्चय नै मुस्लिमहरूमध्ये एक हुँ?" [फुस्सिलत: ३३]

अल्लाहले भन्नुभएको छ:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾.

"भन: यो मेरो बाटो हो—म अल्लाहतर्फ स्पष्ट ज्ञानका साथ आह्वान गर्छु, म र जसले मेरो अनुसरण गर्छन्। अल्लाह पवित्र हुनुहुन्छ र म बहुदेववादीहरूमध्ये होइन।" [यूसुफ: १०८]

यसले तिमीलाई अझ बढी इख्लास (निष्ठा), उत्साह र पैगम्बर ﷺ को अनुसरण गर्न प्रेरित गर्छ र खुत्बाको महान उद्देश्यलाई मनमा जीवित राख्छ। जसका लागि अल्लाह तआलाले आफ्ना नबीहरू र रसूलहरू पठाउनुभएको हो—अर्थात् धर्मको सन्देश पुऱ्याउनु र त्यसलाई फैलाउनु। यही संसारको सबैभन्दा महान पद हो।

दोस्रो: मिम्बरमा चढ्नुभन्दा ठीक अघि अल्लाहसँग प्रार्थना गर कि उहाँले तिमीलाई इख्लास (निष्ठा), तौफीक (सफलता) र सही मार्गदर्शन प्रदान गरून् र तिमीले जे भन्छौ

त्यसबाट तिमीलाई पनि र अरूलाई पनि लाभ पुऱ्याउनुहोस्। किनकि धेरै खतीब र वक्ताहरू यस्ता हुन्छन् जो आफूले भनेका कुराबाट स्वयं उपदेश ग्रहण गर्दैनन् र यदि कहिलेकाहीँ उपदेश लिन्छन् भने पनि केही समयपछि त्यसलाई बिर्सिदिन्छन्—विशेषगरी समय लामो हुँदै जाँदा।

सधैं अल्लाह तआलासँग यो दुआ गर, हे अल्लाह! मलाई वाक्पटुता (फसाहत) र स्पष्ट अभिव्यक्ति प्रदान गर्नुहोस्।

तेस्रो: खुत्बा दिनुभन्दा धेरै अगावै केही खुत्बाहरू तयार गरेर राख्नु। धेरैजसो अवस्थामा तिनको तयारी र प्रस्तुतिको बीचमा महिनौँ वा वर्षौंको अन्तर पनि हुन सक्छ।

जब कुनै विषय तिम्रो मनमा आउँछ, वा पढाइका क्रममा कुनै मूल्यवान् फाइदा, मन छोएको हदीस, वा गहिरो चिन्तन गराएको आयत भेटिन्छ, तब त्यसलाई ढिलाइ नगरी तुरुन्तै लेखिहाल्नु। किनकि त्यस बेला भावनाहरू प्रबल

हुन्छन्, विचारहरू स्पष्ट, उपस्थित र आपसमा जोडिएका हुन्छन्। यदि त्यतिबेला लेख्न ढिलाइ गरियो भने विचारहरू र मनका भावहरू हराउन सक्छन् र पछि तिनलाई सम्झन वा पुनः उपस्थित गर्न कठिन हुन्छ। त्यसपछि मनमा आउने विचारहरूलाई लेख्दै जानु। त्यसपछि, बिना अनावश्यक कठिनाइ वा बनावटीपन, किताब (कुरआन), सुन्नत तथा विद्वान्हरूका कथनहरूबाट विषयगत सामग्री संकलन गर्न सुरु गर। ती विद्वान्हरूका भनाइ तिमीले उनीहरूको पुस्तकहरू पढ्दा वा उनीहरूबाट उद्धृत गरिएका अन्य पुस्तकहरूमा भेटेका हुन सक्छन्। आवश्यकता पर्दा 'अल-मकतबा अश-शामिला' वा इन्टरनेटमा पनि खोजी गर।

कुरआनका आयतहरू, हदीसहरू, सलफ (पूर्वज धर्मनिष्ठ विद्वान्हरू) का कथनहरू, इतिहास र समकालीन रब्बानी विद्वान्हरूका भनाइहरूमा विशेष ध्यान देऊ—विशेषगरी नयाँ

उत्पन्न भएका समस्या र समसामयिक घटनाहरूसँग सम्बन्धित विषयहरूमा।

खुत्बाको विषयसँग सम्बन्धित जे कुरा भेट्छौ, त्यसलाई लिएर कम्प्युटरको एउटा फाइलमा राख्दै जाऊ, सुरुमा धेरै क्रम मिलाउने वा सूक्ष्म सम्पादन गर्ने चिन्ता नगरी।

यस्तै तरिकाले सधैं गर—जब कुनै विषय वा फाइदाजनक कुरा तिम्रो मनमा आउँछ वा तिमीले अध्ययनका क्रममा भेट्छौ। त्यस बेला मनमा आएका विचारहरू तुरुन्तै लेखिहाल, आफूले सक्ने जति खोजी गर र टिपोट गर। त्यसपछि त्यसलाई त्यत्तिकै छोडेर आफ्नो सामान्य अध्ययनलाई निरन्तरता देऊ। पछि यदि तिमीले कुनै यस्तो फाइदा, आयत वा हदीस भेट्यौ जुन तिमीले लेखेको वा आधा तयार गरेको कुनै खुत्बासँग सम्बन्धित छ भने, त्यसलाई त्यसैमा थप्दै जाऊ।

कहिलेकाहीँ कुनै खुत्बा तिमीसँग धेरै वर्षसम्म पनि रहन सक्छ। त्यसलाई आफ्ना दरस वा छोटा सम्बोधनहरूमा प्रस्तुत गर। यसरी गर्दा त्यसको क्रममा तिम्रो लागि यस्ता सूक्ष्म लाभ र सुन्दर बुँदाहरू खुल्नेछन्, जुन पहिले तिम्रो मनमै आएका थिएनन्। साथै तिमीले बिर्सिसकेका धेरै कुराहरू पनि फेरि सम्झनेछौ। यसरी अन्ततः जब तिमीले त्यसलाई जुमआको खुत्बामा प्रस्तुत गर्नेछौ, तब त्यो सम्भवत: तयार र परिपूर्ण भइसकेको हुनेछ।

चौथो: खुत्बालाई पूर्ण रूपमा वा भाग–भाग गरेर मस्जिदहरूमा गरिने छोटा सम्बोधनहरू वा आफ्ना निजी बैठकहरूमा प्रस्तुत गर। यसको उद्देश्य यो हो:

क) जानकारीलाई दृढ बनाउनु र राम्रोसँग याद राख्नु।

ख) यसलाई मानिसहरूबीच फैलाउनु, विशेषगरी ती मस्जिदहरूमा जुन तिमीले खुत्बा

दिने मुख्य जामे मस्जिदबाट टाढा हुन्छन्। किनकि प्रायः तिम्रा आफ्नै जमातका मानिसहरू त्यहाँ उपस्थित हुँदैनन्।

ग) विषयलाई अझ गहिरो रूपमा अध्ययन र विस्तार गर्नु। प्रायः यस्तो हुन्छ कि जब तिमी त्यसलाई प्रस्तुत गर्छौ, भाषणको क्रममा वा त्यसपछि तिमीलाई थप महत्त्वपूर्ण कुराहरू मनमा आउँछन्, जसबारे बोल्न आवश्यक हुन्छ, वा तिमीलाई सुन्ने व्यक्तिहरूबाट प्रश्न र जिज्ञासाहरू आउँछन्।

पाँचौँ: जुमआको खुत्बा दिनुभन्दा करिब दुई घण्टा अघि नै त्यसलाई त्यस्तै शैलीमा प्रस्तुत गर्नु, जसरी तिमीले वास्तविक खुत्बा दिनेछौ।

छैटौँ: अनुसन्धान र तयारीमा अनावश्यक कष्ट र अत्यधिक बोझ नबनाउनु। तिम्रो मुख्य उद्देश्य यस्तो सामग्री संकलन गर्नु हुनुपर्छ, जुन पहिले तिमीलाई आफैँलाई फाइदा पुऱ्याओस् र

त्यसपछि विभिन्न तहका श्रोताहरूलाई पनि लाभ दिन सकोस्।

मैले देखेको छु, हरेक कुरामा अनावश्यक बनावटीपन (तकल्लुफ) हानिकारक र कष्टदायी हुन्छ र प्रायः त्यसले गर्ने व्यक्तिलाई छोड्न, बोरियत र सुस्ती तर्फ नै लैजान्छ।

(खुत्बा दिने क्रममा खतीबका लागि सुझावहरू)

खुत्बा दिने क्रममा तिमीले केही कुराहरू गर्नुपर्छ, तीमध्ये केही यस प्रकार छन्:

पहिलो: कथा, घटना र शिक्षाप्रद प्रसङ्गहरू प्रस्तुत गर्दा न बनावटी रूपमा भावनाहरू जबरजस्ती देखाउने प्रयास गर्नु, न त तिनलाई दबाउने। सन्दर्भअनुसार आफ्नो अनुहारका भाव, आँखाका अभिव्यक्ति र आवाजको उतार–चढावमार्फत आफ्ना भावनाहरू स्वाभाविक रूपमा प्रकट गर्नु।

जानिराख, तिम्रो भाषण जति स्वाभाविक हुन्छ र त्यसमा कुनै बनावटीपन हुँदैन, त्यति नै प्रभावशाली हुन्छ। त्यसैले आफ्नो स्वभावअनुसार प्रस्तुत गर; जसरी तिमी सामान्य कुराकानी वा अन्य भाषणहरूमा बोल्ने गर्छौ, त्यही शैली अपनाऊ, तर आवाजको उतार–चढावमा ध्यान दिँदै र प्रस्तुतिलाई अझ सुधार गर्दै।

धेरै खतीबहरूले खुत्बाका लागि आफ्नै सामान्य शैलीभन्दा पूर्ण रूपमा फरक शैली अपनाउँछन्, मानौँ उनीहरूलाई लाग्छ कि खुत्बाको आफ्नै एक प्रकारको औपचारिक, एकरूप र विशिष्ट ढाँचा हुन्छ। तर यसले श्रोताहरूमाथि प्रभाव पार्ने क्षमता कमजोर बनाउँछ र उनीहरूको हृदयसम्म पुग्न पनि कठिन बनाउँछ।

दोस्रो: खुत्बा धेरै छिटो नदिनु र यति छिटो पनि नबोल्नु कि श्रोताले पूरा रूपमा सुन्न नपाओस्। बिस्तारै र सहज रूपमा खुत्बा प्रस्तुत गर्नु,

आवश्यकता पर्दा छोटो विरामहरू लिनु र आवाज उठाउनु र छिटो बोल्नु।

तेस्रो: खुत्बाको समय सही रूपमा अनुमान गर्नु र आवश्यकता नपरेसम्म खुत्बालाई लामो नबनाउनु।

चौथो: खुत्बा दिने क्रममा नमाजीहरूबाट केही गल्ती वा नियमविपरीत कार्यहरू देखिएमा, त्यसलाई नम्रतापूर्वक सचेत गराउनु। जस्तै, यदि कोही खुत्बा चलिरहेकै बेला बोलिरहेको देखियो भने, त्यस गल्तीबारे सामान्य र नम्र रूपमा सचेत गराउनु।

(खुत्बा पछि खतीबका लागि सुझावहरू)

खुत्बा (उपदेश) पश्चात तिमीले गर्नुपर्ने केही कुराहरू छन्, तीमध्ये केही यस प्रकार छन्:

पहिलो: खुत्बा सफलतापूर्वक सम्पन्न गराउन अल्लाह तआलाले दिएको तौफीक (सफलता) का लागि उहाँको प्रशंसा (ह़म्द) गर्नु।

दोस्रो: खुत्बा दिइसकेपछि आफ्नै खुत्बा सुन्नु, ताकि त्यसमा रहेका सकारात्मक पक्षहरू पहिचान गरी तिनलाई अझ मजबुत बनाउन सकियोस् र नकारात्मक पक्षहरू देखेर तिनलाई सच्याउन तथा त्यस्ता गल्तीहरूबाट बच्न सकियोस्।

यी सबै कुराहरू:

पहिलो: खुत्बाको स्थानको सम्मानका लागि, किनकि इस्लाममा यसको आफ्नै विशेष महत्व र उच्च स्थान छ।

दोस्रो: नमाजीहरूको सम्मानका लागि, जो आफ्ना रबको आज्ञापालन गर्दै आएका हुन्छन्, आफ्ना सृष्टिकर्ताको आह्वान स्वीकार गर्दै आएका हुन्छन् र तिमीसँग रहेको कुरा सुन्ने चाहनाले आएका हुन्छन्।

यसलाई कुनै सत्यनिष्ठ सल्लाहकारलाई पनि दिन सक्छौ, ताकि उसले त्यसमा रहेका

सकारात्मक पक्षहरू र कमजोरीहरू देखाइदिई मार्गदर्शन गर्न सकोस्।

त्यस्तै, सम्भव भएमा खुत्बा रेकर्ड गरेर प्रकाशन गर्नु पनि उपयुक्त हुन्छ। विशेषगरी ती देशहरूमा जहाँ खतीबहरू कम हुन्छन्, त्यहाँ यसलाई प्रसार गरेर तिमीसँग नमाज पढ्न नपुग्ने सामान्य मानिसहरूले पनि लाभ लिन सक्छन्। यसलाई अडियो र लिखित दुवै रूपमा प्रकाशन गर्न सकिन्छ।

यदि उसले सामाजिक सञ्जालमा आफ्नै पेज तथा एउटा विशेष वेबसाइट पनि बनायो भने, त्यो अझ राम्रो हुन्छ।

त्यस्तै, खुत्बाहरू प्रकाशित गर्ने वेबसाइटहरूसँग सहकार्य गर्नु र आफ्ना खुत्बाहरू ती साइटहरूमा प्रकाशन गर्नु पनि राम्रो हुन्छ। विशेषगरी अनुवाद गरिएका खुत्बाहरू, किनकि तिनको संख्या कम हुन्छ,

त्यसैले तिनको प्रकाशनले अझ बढी लाभ पुऱ्याउँछ।

(खतीब र अल्लाहतर्फ आह्वान गर्ने दाइका लागि सामान्य सुझावहरू)

हे जुमआका खतीब! यी सुझावहरू तिमीसमक्ष प्रस्तुत छन्, जुन वास्तवमा हामी सबैका लागि केवल स्मरण र सम्झना मात्र हुन्:

(सुसमाचार देऊ र घृणा उत्पन्न नगर)[1]

सफल र तौफीकप्राप्त खतीब त्यो हो, जसले मानिसहरूलाई शुभसन्देश दिन्छ र उनीहरूलाई धर्मबाट टाढा बनाउँदैन। उसले मानिसहरूमा आशा र शुभ अपेक्षाको भावना फैलाउँछ, जसले निराशा र आलस्यको धूलो हटाई मेहनत तथा सत्कर्मतर्फ प्रेरित गर्छ।

---

1 – यसलाई अबू दाऊद (531), इब्न माजा (987) र अहमद (17906) ले वर्णन गरेका छन्, साथै अन्य विद्वानहरूले पनि उल्लेख गरेका छन्। अल्बानीले यसलाई सही प्रमाणित गरेका छन्।

हे खतीब भाइ! तिम्रा खुत्बाका विषयवस्तुहरू केवल दुःख, विपत्ति र हरेक समय तथा स्थानमा पाइने दुर्भाग्य र नकारात्मक कुराहरूको वरिपरि मात्र केन्द्रित नहोस्। बरु, आफ्ना अधिकांश खुत्बाहरू आशा जगाउने विषयहरू, उज्याला नैतिक आदर्शहरू, उत्तम आचरण र प्रेरणादायी व्यक्तित्वहरूको उल्लेखमा केन्द्रित गर, ताकि मानिसहरूले ती नैतिकता, आचरण र व्यक्तित्वहरूलाई आफ्ना लागि आदर्श र मार्गदर्शक बनाऊन्।

यदि तिमीले कुनै गल्ती देख्यौ भने, त्यसलाई सचेत गराउनु र त्यसबाट मानिसहरूलाई सावधान गराउनुमा कुनै आपत्ति छैन—तर यो कार्य शरिअतअनुसार, उपयुक्त, नम्र तथा उचित शैलीमा गर्नुपर्छ।

(सर्वसाधारणलाई ध्यानमा राख)[1]

आम जनतालाई सधैं प्राथमिकता देऊ; अल्लाहले तिम्रो रक्षा गरून्: किनकि तिनीहरू तिम्रो खुत्बा र उपदेशका सबैभन्दा बढी हकदार र उपयुक्त पात्र हुन्। किनकि पैगम्बर ﷺ ले उस्मान बिन अबी अल-आस रजियल्लाहु अन्हुलाई—जब आफ्ना मानिसहरूको इमाम नियुक्त गर्नुभयो—भन्नुभएको थियो:

"وَاقْتَدِ بِأَضْعَفِهِمْ"([8]).

"तिमी उनीहरूमध्ये सबैभन्दा कमजोरलाई ध्यानमा राखेर (उनीहरूको अवस्था अनुसार) अनुसरण गर।"[2]

अर्थात्: सबैभन्दा कमजोरको अवस्थालाई ध्यानमा राख र यस्तो नमाज पढ कि त्यो उनीहरूका लागि कठिन नहोस्। कमजोर समझ

---

[1] - "मदारिजुस् सालिकीन बैन मनाजिल इय्याक नअ बुदु व इय्याक नस्तईन्": (२/६६)।

[2] - "सैदुल खातिर": ६७।

भएका मानिसहरूको ख्याल राख्नु, कमजोर शारीरिक अवस्थाका मानिसहरूको ख्याल राख्नुजत्तिकै महत्त्वपूर्ण कुरा हो।

तर यदि तिमीले केवल उनीहरूका उत्कृष्ट वर्ग, विशेष व्यक्तिहरू, तिमीलाई मन पराउनेहरू र तिम्रा विद्यार्थीहरूलाई मात्र ध्यान दियौ र सामान्य जनताप्रति ध्यान दिएनौ भने, यसले तिमीलाई धेरै प्रकारका समस्याहरू र जोखिमहरूतर्फ लैजान सक्छ:

पहिलो: शब्दहरूको छनोटमा अनावश्यक बनावटीपन अपनाउनु, कृत्रिम वाक्यहरू र त्यस्ता विषयहरू प्रस्तुत गर्नु जुन केवल उनीहरूको स्तरअनुसार मात्र उपयुक्त हुन्छन्, तर सामान्य जनसमूह र अधिकांश मानिसहरूको बुझाइ तथा आवश्यकतासँग मेल खाँदैनन्।

दोस्रो: सामान्य जनतालाई उनीहरूका लागि उपयोगी उपदेश र सामाजिक समस्याहरूको समाधानबाट वञ्चित गर्नु। किनकि तिमी बौद्धिक

वर्ग र अन्य त्यस्ता समूहका रुचिमा मात्र व्यस्त भयौ, जो सूक्ष्म वैज्ञानिक विषयहरू, व्याख्या–विश्लेषण, नयाँ र अनौठा कुराहरू सुन्न चाहन्छन्। कतिपय त राजनीति र अत्यधिक समसामयिक विषयहरूमा डुबेर कुरा सुन्न चाहन्छन्। तर यस्तो कुरा उनीहरूका लागि न त धर्ममा उपयोगी हुन्छ, न त संसारिक जीवनमा नै।

तेस्रो: नियत (इख्लास) को भ्रष्टता। किनकि अल्लाहको लागि पूर्ण रूपमा निष्कपट र शुद्ध हुनुको सट्टा, यो आफ्ना प्रियजनहरूलाई खुसी पार्ने तथा उनीहरूलाई के कुराले सन्तुष्ट र प्रसन्न बनाउँछ भन्ने कुरातर्फ केन्द्रित भएको छ।

जब तिमी आफ्नो खुत्बाप्रति मानिसहरूको प्रशंसा देख्छौ, उनीहरू त्यसलाई सुन्न र त्यसमा उपस्थित हुन एक-अर्कासँग प्रतिस्पर्धा गरिरहेका देख्छौ, तब निःसन्देह तिमी उनीहरूको रुचि र चाहनाको ख्याल गर्न थाल्नेछौ र उनीहरूलाई मन पर्ने तथा सन्तुष्ट पार्ने विषयमा खुत्बा दिन थाल्नेछौ।

त्यसपछि अल्लाह तआलाले तिम्रो कार्यबाट बरकत, जनस्वीकार्यता तथा त्यसबाट प्राप्त हुने लाभ र फाइदा उठाइदिनुहुन्छ।

यसको अर्थ यो होइन कि खतीबले आम जनतालाई लाभ पुऱ्याउने विषयमा ध्यान दिँदा त्यस्ता महत्त्वपूर्ण विषयहरू उठाउनै हुँदैन, जुन धेरै श्रोताहरूको बुझाइको स्तरभन्दा माथि हुन सक्छन् र जसबाट ज्ञानका विद्यार्थीहरू, जिम्मेवार पदाधिकारीहरू वा यस्तै अन्य केही विशेष व्यक्तिहरूले लाभ लिन सक्छन्। बरु यस्ता विषयहरू आवश्यकता अनुसार प्रस्तुत गर्नुपर्छ।

(आफ्नो प्रशंसामा मोहित हुन वा मानिसहरूको प्रशंसाबाट प्रभावित हुनबाट सावधान रहनु)[1]

जब जुमआको खतीब मिम्बरमा चढ्छ र त्यहाँ ठूलो संख्यामा मानिसहरू उपस्थित भएको र उसैतर्फ उन्मुख भएको देख्छ; र तीमध्ये विद्वान,

---

1 - यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (२६४२) मा वर्णन गरेका छन्।

चिकित्सक, वरिष्ठ व्यक्ति, न्यायाधीश, धनी तथा विभिन्न जिम्मेवार व्यक्तिहरूलाई देख्छ—त्यस बेला उसमा आत्ममुग्धता र घमण्ड उत्पन्न हुन सक्छ। विशेष गरी जब उसलाई थाहा हुन्छ कि तीमध्ये धेरै जना उसकै कारण आएका हुन्।

त्यसैले समझदार खतीबको लागि आवश्यक हुन्छ, उसले घमण्ड र अहंकारबाट अल्लाहसँग शरण मागोस्। हरेक जुमआमा आफ्नो आत्मालाई घमण्ड र आत्मदृष्टिबाट मुक्त गर्न प्रयास गरोस्। साथै यसको सम्पूर्ण श्रेय अल्लाह तआलातर्फ नै फर्काओस्, जसले मानिसहरूलाई उसतर्फ आकर्षित गरिदिनुएको हो।

केही सलफहरूले भनेका छन्: «जब तिमी मानिसहरूलाई सम्बोधन गर्न बस्छौ, तब आफ्नो हृदय र आत्मालाई उपदेश दिने व्यक्ति बन र उनीहरूको भिडले तिमीलाई भ्रममा नपारोस्; किनकि उनीहरूले तिम्रो बाहिरी रूप मात्र हेर्छन्,

तर अल्लाह तिम्रो भित्री अवस्थालाई नियालिरहनुहुन्छ।»[1]

तसर्थ तिमीले अल्लाह अज़्ज़ा व जल्लका लागि इख्लास (निष्कपटता) अपनाउनुपर्छ र आफ्नो ईमानलाई बलियो बनाउनुपर्छ। साथै मानिसहरूले तिम्रो प्रशंसा गर्दा त्यसप्रति मोहित हुने कुराबाट सावधान रहनुपर्छ। किनकि धेरै मानिसहरूले प्रशंसा गर्दा अतिशयोक्ति गर्छन् र तिमी आफैं आफ्नो वास्तविक अवस्थालाई राम्ररी जान्दछौ।

इब्नुल जौजी (रहेमहुल्लाह) ले भनेका छन्: "सबैभन्दा ठूलो परीक्षा भनेको साधारण मानिसहरूको प्रशंसा हो; यसले कति धेरैलाई धोका दिएको छ!"[2]

---

[1] - "जामेअल उलूम वल हिकम" इब्न रजब: (१/८४)।

[2] - यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८६९) मा वर्णन गरेका छन्।

मानिसहरूले तिम्रो वा तिम्रा खुल्बाहरूको प्रशंसा गर्दा खुसी हुनुमा कुनै दोष छैन। किनकि अल्लाहका रसूल ﷺ लाई सोधिएको थियो: "तपाईं के भन्नुहुन्छ, यदि कुनै मानिसले कुनै राम्रो काम गर्छ र मानिसहरूले त्यसको कारण उसलाई प्रशंसा गर्छन्?" उहाँले भन्नुभयो:

«تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ» ([11]).

"त्यो त मोमिनको लागि (यसै संसारमा) प्राप्त हुने शीघ्र शुभसन्देश हो।"[1]

जब मोमिनले कुनै काम गर्छ "उसले काम अल्लाहका लागि पूर्ण रूपमा इख्लासका साथ गर्छ, त्यसपछि अल्लाहले मोमिनहरूको हृदयमा उसको लागि राम्रो प्रशंसा राखिदिनुहुन्छ। तब ऊ अल्लाहको कृपा र अनुग्रहबाट खुसी हुन्छ र

[1] – "असूल अल-इन्शा' व अल-खिताबा", इब्न आशूर: (पृ. १२६)।

त्यसको शुभसन्देश प्राप्त गर्छ र यसले उसलाई कुनै हानि गर्दैन।"[1]

वास्तवमा दोष र पाप तब हुन्छ, जब मानिसहरूको प्रशंसाले तिम्रो मनमा आत्ममुग्धता (घमण्ड) प्रवेश गर्छ; तब तिमी आफ्नो प्रयास र कर्ममा रमाउन थाल्छौ र त्यसको श्रेय आफ्नै तर्फ जोड्न थाल्छौ। जबकि तिम्रो खुसी अल्लाहको कृपा, उहाँको दया र उदारतामा हुनु पर्ने हो, जसले तिम्रो लागि भलाइलाई सहज बनायो, त्यसलाई तिम्रो लागि प्रिय बनायो र तिमीलाई त्यसतर्फ डोऱ्याइदिनुभयो।

आत्ममुग्धता (घमण्ड) को रोग लागेको संकेत: भनेको आलोचनाप्रति मनमा घृणा हुनु र सल्लाह दिने व्यक्तिको उपदेशलाई मन नपराउनु हो।

---

1 - "अल-खिताबा इन्दल अरब", मुहम्मद अल-खिद्र हुसैन: (१८९)।

उनीहरूको धर्म र संसार दुवैमा लाभ पुग्ने कुरा मात्र बोल।[1]

तिम्रा कुरा सुन्न आएका मानिसहरूलाई उनीहरूको धर्म र संसार दुवैमा लाभ हुने कुरा सुनाऊ। तयारी गर्ने क्रममा आफैंलाई सोध: जब मानिसहरू मस्जिदबाट बाहिर निस्कन्छन्, म उनीहरूको धर्म र नैतिकतामा के लाभ पुऱ्याएको हुनेछु?

जसबाट उनीहरूले कुनै लाभ पाउँदैनन्, त्यस्को कुनै उल्लेख छैन।

उदाहरणका लागि, यदि मैले राजनीतिक सूक्ष्म विषयहरूमा धेरै कुरा गरे, वा मुस्लिमहरूको आपदाहरूको बारेमा अत्यधिक चर्चा गरे भने, त्यसबाट उनीहरूले के नै लाभ पाउनेछन्?

यदि म अत्यन्त संवेदनशील भएकाले र त्यसलाई स्पष्ट रूपमा भन्न डराएर कुनै अस्पष्ट

---

1 - यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (३५६८) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (२४९३) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

विषय प्रस्तुत गर्छु र त्यसलाई इसारा तथा घुमाउरा संकेतहरूद्वारा व्यक्त गर्छु जसलाई केवल अत्यन्त सीमित विशेष व्यक्तिहरूले मात्र बुझ्न सक्छन् भने, त्यसबाट उनीहरूले के लाभ पाउनेछन्?

अनि जब म शासकलाई सर्वसाधारणमाझ स्पष्ट वा सांकेतिक रूपमा सल्लाह र उपदेश दिन्छु भने उनीहरूले के फाइदा पाउनेछन् ? शासकलाई सार्वजनिक रूपमा सल्लाह दिनुलाई सलफ सालेह (पुण्यवान पूर्वजहरू) ले निषेध गरेका छन्; किनभने यसले प्रायः फित्ना (उपद्रव) निम्त्याउँछ र खुत्बा दिने मान्छेलाई हानि पुर्याउँछ।

(खुत्बाका क्रममा शान्ति र स्थिरता कायम राख्ने कुरामा ध्यान दिनु)[1]

खुत्बाका क्रममा शान्त रहनु अनिवार्य हुन्छ। उत्साहले तिमीलाई बहकाएर विषयबाट बाहिर नलैजाओस्, वा पछि पछुताउनुपर्ने कुरा बोल्न पुग्ने

[1] - "जादुल मआद फी हदि खैरिल इबाद": १/४०९-४१० ।

अवस्था नआओस्। जब खतीब अत्यधिक उत्साहित हुन्छ, प्रायः उसले आफ्नो ध्यान र बोलीमाथिको नियन्त्रण गुमाउँछ र कहिलेकाहीँ उसको आवाज यति चर्को हुन्छ कि त्यसले धेरै श्रोताहरूलाई कष्टसमेत दिन सक्छ।

(खुत्बालाई लम्ब्याउनबाट सावधान रहनु)[1]

नबी ﷺ छोटो खुत्बा दिनुहुन्थ्यो र त्यसैगरी उहाँका सहाबाहरू (रजिअल्लाहु अन्हुम) तथा उनीहरूपछि आएका उम्मतका सलफ (पूर्ववर्ती) हरूले पनि त्यही अभ्यास गरेका थिए।

अबू वाइल (रहिमहल्लाह) ले भने: 'अम्मार (रजियल्लाहु अन्हु) ले हामीलाई खुत्बा दिनुभयो र उहाँले छोटकरीमा तर प्रभावकारी रूपमा प्रस्तुत गर्नुभयो। जब उहाँ तल ओर्लनुभयो, हामीले भन्यौं: "हे अबू यक़जान! तपाईंले अत्यन्त प्रभावकारी र संक्षिप्त रूपमा कुरा गर्नुभयो, यदि अलि विस्तार

---

[1] - "अघि उल्लेख गरिएको स्रोत": १/३८६।

गर्नुभएको भए हुन्थ्यो?" तब उहाँले भन्नुभयो: मैले अल्लाहका रसूल ﷺ लाई यसो भन्दै गरेको सुनेको छु:

«إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا» ([13]).

"वास्तवमा, मानिसको नमाज लामो हुनु र उसको खुत्बा छोटो हुनु उसको समझ (फिक्ह) को प्रमाण हो। त्यसैले नमाजलाई लामो र खुत्बालाई छोटो गर। निश्चय नै केही वाक्पटुता जादूजस्तै प्रभावकारी हुन्छ।"

उनको भनाइ: (तन्नफ्फस्त): अर्थात् तपाईंले प्रवचन लामो गर्नुभयो।

उहाँको भनाइ: (मइन्ना): अर्थात् निशानी। (मिन फिक्हिही) को अर्थ हो: यो मानिसको फिक्ह (समझदारी) को संकेत हो। जुनसुकै कुराले कुनै कुराको संकेत गर्छ, त्यसलाई त्यसको 'मिअन्नत' (पहिचान) भनिन्छ।

खुत्बा छोटो हुनुका तीन महत्वपूर्ण फाइदाहरू छन्:

पहिलो: सुन्नतको अनुसरण गर्नु।

दोस्रो: खुत्बा तयार पार्न सजिलो हुनु र त्यसलाई तयार गर्ने क्रममा, खुत्बा दिँदा तथा खुत्बा पूरा गरेपछि समेत मानसिक शान्ति र सन्तुष्टि प्राप्त हुनु।

धेरै खतीबहरू शुक्रबार बिहानदेखि वा त्यसअगाडिदेखि नै प्रवचनबारे चिन्ता गर्थे र मानसिक तनाव महसुस गर्थे तथा त्यसको तयारीमा मानसिक रूपमा व्यस्त रहन्थे। तर जब उनीहरूले खुत्बालाई छोटो बनाए र त्यसलाई दस मिनेटभन्दा बढी नबनाए, तब उनीहरूको सम्पूर्ण वा अधिकांश चिन्ता समाप्त भयो।

तेस्रो: श्रोताहरूलाई सहजता प्रदान गर्नु। प्रायः सबै मानिसहरू छोटो खुत्बा दिने खतीबप्रति सन्तुष्टि र सहजता महसुस गर्छन्, जबकि खुत्बा

लामो बनाउने व्यक्तिप्रति उनीहरूमा असन्तुष्टि र विरक्ति उत्पन्न हुन्छ।

खतीब र श्रोताहरू दुवैका लागि खुत्बाको उपयुक्त अवधि लगभग दसदेखि पन्ध्र मिनेटसम्मको हुन्छ। प्रायः मानिसहरू यस कुरामा सहमत छन् कि छोटो खुत्बा उनीहरूलाई बढी मनपर्छ र सहज लाग्छ, जबकि लामो खुत्बा त्यति आकर्षक र सहज अनुभव हुँदैन।

(अपरिचित शब्द प्रयोग गर्नबाट टाढा रहनु)

अपरिचित, कठिन र असामान्य शब्दहरूको प्रयोगबाट बच्नुपर्छ। किनकि मानिसहरूलाई यस्ता शब्दहरूको आवश्यकता हुँदैन, न त तिनबाट कुनै विशेष लाभ नै हुन्छ। बरु यस्ता शब्दहरूको अत्यधिक प्रयोगमा कहिलेकाहीँ आफ्नो प्रशंसाको भावना पनि समावेश हुन सक्छ।

विश्वसनीय साहित्यकारहरू र प्रख्यात वक्ताहरूले अपरिचित तथा दुर्बोध शब्दावली प्रयोग नगर्न सचेत गराउँदै आएका छन्।

सज‘ (तुकबन्दीपूर्ण गद्य): गद्यका वाक्यहरूको अन्त्यमा एउटै लय वा मिल्दोजुल्दो ध्वनि आउने शैली हो। शरीअतले जबर्जस्ती सज‘ प्रयोग गर्नबाट रोक लगाएको छ र साहित्यकार तथा प्रख्यात वक्ताहरूले पनि यसलाई मन पराएका छैनन्। किनकि यस्तो शैली प्रयोग गर्दा प्रायः बनावटी शब्दहरू प्रयोग गर्नुपर्छ, जसले श्रोताहरूको ध्यान अर्थ बुझ्नबाट हटाइदिन्छ।

यदि सज‘ स्वाभाविक रूपमा, कुनै प्रयास वा जबर्जस्ती नगरी आफैं आउँछ भने मात्र त्यो स्वीकार्य हुन्छ। अर्थात्, वक्ताले खोजेर बनाएको होइन, स्वतः आएको सज‘ मात्र उचित मानिन्छ।

तसर्थ जबर्जस्ती तुकबन्दी (सज‘) गर्ने प्रयास छोडिदिनु; किनकि त्यसलाई जबर्जस्ती बनाउनाले तिमीलाई त्यसको निर्माणमा थकान र कष्ट भोग्नुपर्छ र श्रोताहरूलाई पनि त्यसको अर्थ

बुझ्नमा कठिनाइ हुन्छ। तर यदि त्यो तिम्रो मनमा सहज रूपमा आउँछ, तिम्रो जिब्रोमा हल्का र स्वाभाविक रूपमा प्रकट हुन्छ र श्रोताहरूका लागि स्पष्ट र बुझिने हुन्छ भने, त्यसमा कुनै आपत्ति छैन।

(बाहिरी रूपको सुधार र राम्रो देखावटमा ध्यान दिनु)

खतीबको बाहिरी रूपको सुधारमा ध्यान दिनु उसको आन्तरिक अवस्थाको सुधारमा दिने ध्यानभन्दा कम हुनु हुँदैन। वास्तवमा बाहिरी रूपको सुधार वा बिग्रिनु भनेको आन्तरिक अवस्थाको सुधार वा बिग्रिएको अवस्थाकै परिणाम हो। खतीबको बाहिरी रूपको सुधार निम्न कुराहरूद्वारा हुन्छ:

पहिलो: उसको पोशाक सुन्दर र सफा हुनु, तर कुनै अतिरञ्जना वा फजुल खर्च बिना।

दोस्रो: शरीरको सफाइ र सुगन्धद्वारा सुन्दरता कायम राख्नु, साथै जुँगा काट्ने वा छोटो पार्ने र दाह्रीलाई यथावत् राख्ने।

तेस्रोः मस्जिद बाहिर मानिसहरूलाई अभिवादन गर्दा, प्रवचनका लागि प्रवेश गर्दा र समाप्त भएपछि उनको हर्षोल्लास र मुस्कानसहितको अनुहारको सुन्दरता। इमान्दार मुस्कान, प्रसन्न अनुहार र रमाइलो आचरणले मानिसहरूलाई उपदेशक, उनको प्रवचन र उनको सल्लाहप्रति आकर्षित गर्छ। यदि यो अल्लाहप्रति इख्लासका साथ गरियो भने यो इबादत पनि हो र यसले दिमाग र हृदयलाई प्रभावित गर्छ। प्रसन्न आचरण भएको व्यक्तिका कार्यहरू प्रशंसनीय हुन्छन् र उसका गल्तीहरू सहज रूपमा स्वीकारिन्छन्। यसको विपरीत, निहुरिएको र भृकुटी खुम्च्याएको व्यक्ति त्यस्तो हुन्छ जसबाट शरण खोजिन्छ र उसलाई भेट्दा मनमा दुःख र पीडा उत्पन्न हुन्छ।

तर यसको विपरीत, रिसाएको र भृकुटी खुम्च्याएको व्यक्ति त्यस्तो हुन्छ जसबाट शरण खोजिन्छ र उसलाई भेट्दा मनमा चिन्ता र संकुचन उत्पन्न हुन्छ।

तसर्थ, हे मेरा खतीब भाइ! तिमी प्रसन्न अनुहार र मुस्कानयुक्त रह। तिमीले देख्नेछौ—तिम्रो छातीमा प्रसन्नता आउनेछ, मानिसहरू तिमीतर्फ आकर्षित हुनेछन्, तिम्रो राम्रो चर्चा उनीहरूबीच फैलिनेछ, उनीहरूले तिम्रा निर्देशन र उपदेशहरू स्वीकार गर्नेछन्, र तिम्रा त्रुटि तथा सानातिना गल्तीहरूका लागि उनीहरू बहाना खोज्नेछन्।

चौथो: हिँडाइ, मिम्बरमा चढ्ने र त्यसमाथि बस्ने, साथै बस्ने र खुत्बा दिने क्रममा मानिसहरूलाई राम्रोसँग स्वागत गर्ने व्यवहारमा उसको विनम्रता र आचरण प्रकट हुनु।

यो पनि ध्यान दिनुपर्ने कुरा हो कि कतिपय खतीबहरू खुत्बा सुरु गर्नु अघि बस्दा यस्तो ढंगले बस्छन्, जसले उनीहरूलाई मानिसहरूप्रति बेवास्ता गरेको जस्तो देखाउँछ र उनीहरू मानिसहरूको अनुहार हेरेर व्यस्त हुन्छन्। अनि जब खुत्बा सुरु गर्छन्, तब उनीहरूले

मानिसहरूप्रति यस्तो दृष्टि र व्यवहार देखाउँछन् जसले उनीहरूलाई मानिसहरूको कुनै पर्वाह नगर्ने जस्तो अनुभूति गराउँछ, मानौँ उनीहरू साहसी र निर्भीक देखिन चाहन्छन्।

यस्तै, उनीहरूले कठोर स्वरमा र उच्च आवाजमा सिधै आदेश र निषेधको शैलीमा सम्बोधन गर्छन्। यस्तो शैलीलाई मानिसहरूको मनले स्वीकार गर्दैन, बरु त्यसबाट उनीहरू टाढा भाग्छन्।

पाँचौं: अनावश्यक रूपमा दाह्री नपुछ्ने वा नछुने, र धेरै नफर्कने, विशेष गरी मञ्चमा बस्दा; किनकि यसले वक्ताको प्रतिष्ठा घटाउँछ वा उसले आफ्नो अगाडि भएकाहरूको वास्ता गर्दैन भन्ने संकेत दिन्छ।

छैटौं: मिसवाकलाई नम्र र शिष्ट तरिकाले प्रयोग गर्नु। केही उपदेशकहरू—अल्लाहले उनीहरूलाई मार्गदर्शन गरून्—मस्जिदमा प्रवेश

गर्दा नै स्पष्ट रूपमा मिसवाक प्रयोग गर्दै प्रवेश गर्छन् र कतिपयले त प्रवचन सुरु हुनुभन्दा ठीक अघिसम्म पनि त्यसैमा व्यस्त रहन्छन्। यस कारण मिसवाकका केही अंश उनीहरूको मुखमा रहिरहन्छ र प्रवचन दिने क्रममा ती अवशेषहरू बाहिर निस्कन्छन्, जुन निन्दनीय कुरा हो। यसले खतीबले मानिसहरू तथा खुत्बाको महान मर्यादाप्रति बेवास्ता गरेको जस्तो सन्देश दिन सक्छ।

सातौँ: पोशाकमा सुन्नतको पालन गर्दै लुगालाई लम्ब्याएर तलसम्म झार्ने (इस्बाल) बाट बच्नु र दाह्रीलाई छोडेर राख्ने (काटेर सानो नगर्ने) मा सुन्नतको पालना गर्नु। किनकि खतीब आफैं एक उदाहरण (आदर्श) हो।

अनि जसको व्यवहार उसको भनाइसँग मेल खाँदैन, त्यस्तो व्यक्तिलाई मानिसहरूले कसरी अनुसरण गर्न सक्छन्? र जसको आफ्नै भनाइले

उसलाई प्रभावित गर्दैन, त्यस्तो व्यक्तिको वचनबाट अरू मानिसहरू कसरी प्रभावित हुन सक्छन्?

आठौँ: बोल्ने समयमा शरीरलाई शान्त र स्थिर राख्नु; किनकि यो मनको शान्ति र स्थिरताको संकेत हो।

(खुत्बा तयार गर्ने समयको भिन्नता)

खुत्बा तयार पार्ने समय खतीबको ज्ञान, संस्कृति र उसले प्रस्तुत गर्ने विषयवस्तु अनुसार फरक–फरक हुन्छ। प्रस्तुत गरिने सामग्री सामान्यतया दुई प्रकारका हुन्छन्:

पहिलो: यो वैज्ञानिक विषयहरू जस्तै न्यायशास्त्रीय वा सैद्धान्तिक मुद्दाहरू र तिनका आधारहरू हुनुपर्छ। यी विषयहरूलाई तिनको हैसियतअनुसार पर्याप्त समय दिनुपर्छ र तिनलाई हल्का रूपमा लिनु तथा खुत्बा हुनुभन्दा केही घण्टा अघि मात्र यसको तयारी गर्नु उचित हुँदैन।

दोस्रो: जब खुत्बा सामान्य उपदेशात्मक वा सामाजिक वा यस्तै अन्य विषयमा आधारित हुन्छ, तब यसको तयारीको समय प्रायः छोटो हुन्छ।

खुत्बा (उपदेश) दिने नयाँ व्यक्ति—जोसँग पर्याप्त अनुभव र ज्ञान छैन—का लागि मेरो सल्लाह के छ भने: सुरुवातमा उसले आफूभन्दा पहिलेका व्यक्तिहरूका खुत्बाहरूबाट फाइदा लिनुपर्छ। जसबाट उसले फाइदा लिन्छ, ती खुत्बाहरूमा तीनवटा विशेषताहरू हुनुपर्छ:

पहिलो: खुत्बा छोटो र मिठो हुनुपर्छ, ताकि त्यसलाई प्रस्तुत गर्न उसलाई कठिनाइ नहोस्।

दोस्रो: खुत्बा व्याकरणिक तथा ज्ञानगत दृष्टिले सही र त्रुटिरहित हुनुपर्छ।

तेस्रो: शब्द र विषयवस्तु दुवैमा बनावटीपन हुनु हुँदैन।

समय बित्दै जाँदा, उसले आवश्यक र उपयुक्त ठानेका कुराहरू थप्ने वा परिमार्जन गर्नेमा कुनै

आपत्ति छैन। त्यसपछि क्रमशः उसले अघिल्ला खतीबहरूबाट लाभ लिँदै आफ्नै खुत्बा स्वयं लेख्ने प्रयास गर्नुपर्छ।

(श्रोताहरूलाई प्रत्यक्ष आदेश दिने शैलीबाट टाढा रहनु)

श्रोताहरूलाई प्रत्यक्ष आदेश दिने शब्दहरूको प्रयोगबाट बच्नुपर्छ। जस्तै: "गर", "नगर" आदि। यसको सट्टा "हामीले गरौँ", "हामीले छोडौँ", "हामीले अपनाऔँ" जस्ता शब्दहरू प्रयोग गर्नुपर्छ।

यस प्रकारको शैलीले श्रोताहरूमा खतीबको नम्रता झल्काउँछ र उसले आफूले जस्तै उनीहरूका लागि पनि भलाइ चाहेको अनुभूति गराउँछ। साथै, यसले खतीबले आफूलाई धर्म वा नैतिकताका दृष्टिले श्रोताहरूभन्दा माथि ठानेको छैन भन्ने सन्देश पनि दिन्छ।

सफल र तौफीक प्राप्त खतीब त्यो हो, जसले आफ्नो कुरा अरूलाई भन्नुभन्दा पहिले आफैलाई

सम्बोधन गर्छ र अरूलाई उपदेश दिनुभन्दा पहिले आफ्नै आत्मालाई उपदेश दिन्छ। त्यसैले उसका खुत्बाका शब्दहरू सर्वप्रथम उसैका लागि लक्षित हुन्छन्, त्यसपछि मात्र अरू मानिसहरूका लागि।

जब उसले यस्तो गर्छ, तब अल्लाहले उसको दर्जा उच्च बनाउनुहुन्छ, उसलाई आफ्नै भनाइबाट लाभान्वित गर्नुहुन्छ र उसको मार्गदर्शन, स्वीकार्यता तथा सत्यनिष्ठामा अझ वृद्धि गर्नुहुन्छ।

(वक्तृत्वकलामा अनुकरण कहिले राम्रो हुन्छ र कहिले नराम्रो?)

कुनै निश्चित खतीबको शैली वा विषयवस्तुमा अन्धाधुन्ध अनुकरण (नक्कल) नगर्नु, किनकि उसलाई उपयुक्त हुने कुरा तिमीलाई उपयुक्त नहुन सक्छ। अनुकरणले तिम्रो सिर्जनशीलता र प्रतिभालाई बिगार्न सक्छ। त्यसैले अल्लाहले

तिमीलाई प्रदान गरेका क्षमता, प्रतिभा र ज्ञानअनुसार खुत्बा प्रस्तुत गर।

तर प्रारम्भिक (नव–खतीब) व्यक्तिको हकमा, अरूबाट शैली र सामग्री सिकेर लाभ लिनुमा कुनै आपत्ति छैन। तर उसले अरूको जस्ताको तस्तै नक्कल गर्नु हुँदैन; बरु त्यसलाई आफ्नो स्तर सुधार गर्न र आफूलाई उन्नत बनाउन सहयोगी साधनको रूपमा प्रयोग गर्नुपर्छ।

(तिम्रो खुत्बामा श्रोताहरू कम हुँदा दुःखी नबन, र उनीहरूको धेरै संख्यामा पनि अत्यधिक खुशी नमान)

जानिराख—अल्लाहले तिमीमार्फत मानिसहरूलाई लाभान्वित गरून्— आत्माले धेरै श्रोता र उपस्थितिहरूको चाहना गर्छ, विशेषगरी आफ्ना आफन्त र साथीहरूको। कहिलेकाहीँ तिमीले उनीहरूको उपस्थितिबारे सोधखोज पनि गर्न सक्छौ, वा उनीहरूमध्ये कसैको अनुपस्थितिप्रति मनमनै गुनासो गर्न सक्छौ।

त्यसैले आफ्नो आत्मासँग संघर्ष गर र यस रोगबाट मुक्त हुने प्रयास गर।

किनकि कुनै व्यक्तिको तिम्रो खुत्बामा उपस्थित नहुनुले तिमी कमजोर खतीब भएको प्रमाणित गर्दैन। बरु हुन सक्छ, उसले अर्को खतीबको खुत्बामा बढी सन्तुष्टि र लाभ महसुस गरेको होस्, वा त्यो मस्जिद उसको घरनजिक परेको होस्, अथवा त्यसका अन्य कुनै कारणहरू हुन सक्छन्।

सच्चा खतीब त्यो हो, जसले मानिसहरू आफूबाहेक अन्य खतीबको खुत्बामा सहभागी भएको सुन्दा पनि खुसी हुन्छ। उसले त्यस खतीबका लागि अल्लाहसँग सही मार्गदर्शन, सफलता र लाभदायक कार्यको दुआ गर्छ। साथै, यदि उसले त्यस खतीबबारे कुनै राम्रो कुरा थाहा पायो भने, उसको प्रशंसा पनि गर्छ।

यदि तिमीले आफ्नो खुत्बामा सहभागी हुनेहरूको संख्या कम भएको र मानिसहरू

तिमीतर्फ आकर्षित नभएको देख्यौ भने, सबैभन्दा पहिले आफ्नो आत्ममूल्याङ्कन गर। किनकि कमी तिम्रो आफ्नै पक्षमा पनि हुन सक्छ। जस्तै, तिम्रो प्रस्तुतिको शैली कमजोर हुन सक्छ, वा तिमीले प्रस्तुत गर्ने विषयवस्तु प्रभावकारी नहुन सक्छ, अथवा खुत्बा अनावश्यक रूपमा लामो भएको हुन सक्छ। त्यस्तै, तिम्रो इखलास (निष्कपटता) मा कमी हुन सक्छ, वा यस्ता अन्य कुनै कारणहरू पनि हुन सक्छन्।

आफ्ना इमानदार र हितैषी भाइहरूसँग परामर्श गर। उनीहरूलाई तिम्रो खुत्बामा उपस्थित हुन वा खुत्बा सुन्न अनुरोध गर, अनि पूर्ण इमानदारीका साथ आफ्ना सुझाव, टिप्पणी र राय व्यक्त गर्न आग्रह गर। यदि तिमीले यसो गर्यौं भने, अल्लाह तआलाको इच्छाले तिमीले धेरै लाभदायक सुझावहरू र आत्मसुधारका प्रभावकारी उपायहरू प्राप्त गर्नेछौ।

यदि तिमी त्यस्ता व्यक्तिमध्ये हौ जो खुत्बा बिना लिखित तयारी (तत्काल बोल्दै) प्रस्तुत गर्छौ भने, तिमीले त्यसका लागि राम्रो तयारी गर्नैपर्छ। यस विषयमा कहिल्यै लापरवाही नगर। चाहे तिमीलाई त्यो विषय सरल र सजिलो लागोस्, वा तिमीले यसबारे पहिले नै चर्चा गरिसकेको भए पनि।

राम्रो तयारी गर्नु खतीबहरूका लागि सबैभन्दा आनन्ददायी कुराहरूमध्ये एक हो। वास्तवमा, उनीहरू आफूले तयार पारेको र मेहनत गरेको विषय प्रस्तुत गर्नका लागि शुक्रबारको दिनको प्रतीक्षा र उत्सुकतासाथ पर्खन्छन्।

तर निरन्तर रूपमा तयारी नगरी अरूका खुत्बाहरूमा मात्र निर्भर रहनुका धेरै नकारात्मक पक्षहरू छन्, तीमध्ये केही निम्न छन्:

पहिलो: यसले मनोबल कमजोर बनाउँछ, संकल्पलाई ढिला र कमजोर पार्छ र आत्मसम्मान

घटाउँछ; किनकि यस्तो अवस्थामा व्यक्ति अरूको मात्र नक्कल गर्नमै सीमित रहन्छ।

दोस्रो: यसले तिम्रो उत्साह, सक्रियता र आनन्दलाई हराइदिन्छ। त्यसपछि खुत्बा तिम्रो लागि एक बोझजस्तो बन्न पुग्छ, जसलाई तिमी हटाउन चाहन्छौ। यसले तिम्रो शैलीमा पनि नकारात्मक प्रभाव पार्छ र मानिसहरूले तिमीलाई स्वीकार गर्ने भावनामा पनि असर गर्छ।

तेस्रो: धेरै मानिसहरूले यो महसुस गर्छन् कि खतीबले खुत्बा आफैं तयार गरेको होइन, बरु अरूबाट सारिएको हो। किनकि खुत्बाको शैली र विषयवस्तु उसको आफ्नै शैली र स्तरभन्दा फरक देखिन्छ। त्यसैले उक्त खुत्बाले उनीहरूको बीचमा स्वीकार्यता प्राप्त गर्दैन।

चौथो: तिमीले त्यसबाट वास्तविक लाभ प्राप्त गर्न सक्दैनौ, र यदि केही लाभ भए पनि त्यो अत्यन्त कम हुन्छ। किनकि जुन कार्यमा व्यक्ति

आफैंले मेहनतपूर्वक खोजी र तयारी गर्दैन, त्यो चाँडै नै बिर्सिन्छ र हराएर जान्छ।

तिमी अघि बढ्न सक्दैनौ, न त तिम्रो आकांक्षा बढ्छ, न त तिम्रो हिम्मत र उत्साह बलियो हुन्छ, र तिम्रो ज्ञानबाट पनि लाभ प्राप्त हुँदैन—यदि अल्लाह तआलाले चाहनुभयो भने बाहेक।

त्यसैले राम्रोसँग तयारी गरेर तयार गरिएको खुत्बालाई हेर। तिमीले त्यसलाई बिर्सेका छैनौ भनेर पाउछौ। बरु, यदि तिमी वर्षौंपछि पनि त्यसतर्फ फर्कियौ भने, त्यसमा के छ भन्ने कुरा तिमीलाई थाहा हुन्छ, मानौँ तिमीले त्यसलाई भर्खरै प्रस्तुत गरेको जस्तै हो।

तर जुन खुत्बाहरू तिमीले अरूबाट नक्कल गरेर ल्याएका हुन्छौ, ती चाँडै नै बिर्सिन्छन्। यसलाई तिमीले आफैं परीक्षण गर। चार वा पाँच वर्षअघिका खुत्बाहरूतर्फ फर्केर हेर। तिमीले पाउनेछौ कि ती प्रायः बिर्सिसकेका छौ, वा त्यसमा

आएका कुराहरूमध्ये केवल थोरै अंश मात्र सम्झन सक्छौ।

तिमीले त्यसबाट सामग्री सङ्कलन गर्ने सन्दर्भमा पनि कुनै वास्तविक लाभ प्राप्त गर्न सक्दैनौ, जसलाई पछि एक उपयोगी पुस्तकका रूपमा संकलन गर्न सकियोस्।

त्यसैले खुल्बा तयार गर्दा यस्तो गरी मेहनत गर, मानौँ तिमी यसलाई पुस्तकका रूपमा प्रकाशित गर्न लागेका छौ। त्यसमा आएका हदीसहरू उल्लेख गर र केही मुहद्दिस (हदीसविद्) हरूका भनाइहरूको सहयोग लिएर ती हदीसहरूको प्रामाणिकता (सही वा कमजोर भएको स्तर) स्पष्ट गर। साथै, जुन स्रोत र सन्दर्भहरूबाट तिमीले सामग्री लिएका छौ, ती सबैलाई सन्दर्भसहित उल्लेख गर। त्यस्तै, त्यसको व्याकरण, हिज्जे र भाषिक पक्षमा पनि विशेष ध्यान देऊ।

(विराम चिह्नहरूमा ध्यान दिनु)

यदि तिमी खुत्बा पढेर प्रस्तुत गर्छौ भने, विरामचिह्नहरू (जस्तै अल्पविराम आदि) मा विशेष ध्यान देऊ। साथै, आफ्नो श्वासअनुसार रोक्ने ठाउँहरू चिन्ह बनाऊ, ताकि तिमीलाई अनावश्यक वा अनुचित स्थानहरूमा बारम्बार रोकिँदा असहजता नहोस्।

(विषयहरू र शैलीहरूको विविधताको महत्त्व)

विषयहरू प्रस्तुत गर्दा विविधता अपनाऊ। एउटै ढाँचामा मात्र सीमित नबस। जस्तै, तिम्रा खुत्बाहरू कहिलेकाहीँ हृदयका अवस्थाबारे होऊन्, कहिलेकाहीँ उम्मतका सामान्य विषयहरूबारे, वा यस्तै अन्य विषयहरूबारे होऊन्। साथै, मानिसहरूको धर्म र सांसारिक जीवनमा के आवश्यकता छ भन्ने कुरालाई पनि ध्यानमा राख।

बरु, अझ धेरै विविधता अपनाऊ, ताकि मानिसहरूको मनमा तिम्रा खुल्बाहरूप्रति उत्सुकता र रुचि उत्पन्न होस्।

यदि तिमीले खुत्बाहरूलाई एक अर्कासँग जोडिएको श्रृङ्खलाका रूपमा बनायौ भने पनि, आवश्यकता परेमा त्यसलाई बीचमै रोक्नु (श्रृंखला तोड्नु) मा कुनै आपत्ति छैन।

जानिराख, क़ुरआनबाट लिइएका कथाहरू, सही (प्रामाणिक) सुन्नतका कथाहरू र महान सहाबा (रदियल्लाहु अन्हुम) का भनाइहरूले श्रोताहरूमा अत्यन्त ठूलो प्रभाव पार्छन्। यी कथाहरूमा सबैभन्दा उपयोगी पाठ, शिक्षा, उपदेश र मूल्यवान ज्ञानहरू हुन्छन्। त्यसैले तिमी ती कुराहरूप्रति विशेष ध्यान देऊ र तिनलाई रोचक शैलीमा प्रस्तुत गर। साथै, तीबाट प्राप्त हुने लाभ, शिक्षा र नीतिहरू पनि निकालेर स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गर।

तिम्रो खुत्बालाई घटनाहरू, कथाहरू, वास्तविक जीवनका उदाहरणहरू तथा यस्तै अन्य कुराहरूको उल्लेखबाट खाली नबनाऊ। अन्यथा तिम्रा खुत्बाहरू बोरिङ र भारी लाग्न सक्छन्।

कथाहरू र घटनाहरू प्रस्तुत गर्दा उत्तम शैली अपनाउन अत्यधिक प्रयास गर, र तिनलाई आफ्नो अन्तर्आत्माले महसुस गर, अनि त्यो कुरा तिम्रो अनुहारको भाव र आवाजको स्वरमा झल्किनुपर्छ।

र मानिसहरूको वास्तविक अवस्था र उनीहरूको समस्या–चिन्तासँग आफूलाई जोडेर राख्न प्रयास गर, ताकि तिमी एक ठाउँमा र उनीहरू अर्को ठाउँमा हुने अवस्था नआओस्।

(प्रस्तुतीकरण र प्रभावको सीप तथा कला प्राप्त गर्ने महत्त्व)

प्रस्तुतीकरणका सीप र कलाहरू सिक्न सबैभन्दा बढी आवश्यक पर्ने व्यक्ति खतीब हो। किनकि खतीबलाई मानिसहरूलाई बुझाउन,

उनीहरूको ध्यान आकर्षित गर्न र आफूले भनेको कुरा स्वीकार गराउन आवश्यक हुन्छ।

सशक्त शैली र उत्कृष्ट प्रस्तुति भएका खतीब (उपदेशक) बाट मानिसहरूले प्रायः त्यस्ता व्यक्तिको तुलनामा बढी लाभान्वित हुन्छन्, जो यस्ता विशेषताबाट वञ्चित हुन्छन्, चाहे ऊ बढी ज्ञानी होस् वा उच्च पदमा बसेको किन नहोस्।

त्यसैले खतीबले खतीबले प्रस्तुतीकरण (भाषण) कला सम्बन्धी पाठहरू सुन्नुपर्छ। यदि उसले प्रत्यक्ष रूपमा त्यस्ता कक्षाहरूमा सहभागी हुन सक्यो भने त्यो अझ राम्रो हुन्छ। वा यस विषयमा लेखिएका पुस्तकहरू पनि पढ्नुपर्छ।

जसले अल्लाहसँग सच्चा निष्ठा राख्छ र आफ्नो आत्मा तथा समय उहाँकै मार्गमा समर्पण गर्छ, अल्लाहले पनि आफ्नो कृपा र अनुग्रहबाट उसलाई त्यस्ता कुराहरू प्रदान गर्नुहुन्छ, जुन उसको कल्पना र मनमा समेत आएको थिएन।

जसले अल्लाहलाई उहाँलाई मन पर्ने कुरा दिन्छ, अल्लाहले उसलाई त्यसभन्दा बढी दिनुहुन्छ। जसले आफूलाई अल्लाहका लागि समर्पित गर्छ, अल्लाहले उसका लागि सृष्टिलाई पनि वशमा पारिदिन्छ र उसका लागि खुशी, उन्नति र स्थायित्वका सबै कारणहरू सहज बनाइ दिनुहुन्छ।

त्यसैले तिम्रो र महान अल्लाहका वरदानहरू बीच केवल सच्चा दृढ संकल्प, अल्लाहका लागि बलियो इच्छाशक्ति, तिमीलाई मन पर्ने र चाहिने कुराहरूलाई त्यागेर अल्लाहलाई मन पर्ने र उहाँले राजी हुने कुरातर्फ झुक्नु र उहाँको धर्म र शरिअतलाई उचाइमा पुऱ्याउन निरन्तर प्रयास गर्नु मात्र अवरोध हो। चाहे त्यसका कारण तिमीलाई संसारका मानिसहरू, उनीहरूको चाहना वा पद–प्रतिष्ठाको दृष्टिमा आफ्नो स्थान घटेको जस्तो लागे पनि।

निश्चय नै अल्लाह तआलाले मानवलाई नवीकरण र परिवर्तनप्रति—विशेषगरी अझ राम्रोतर्फ—आकर्षित हुने स्वभावमा सृष्टि गर्नुभएको छ। त्यसैले मानिसहरू एकै अवस्थामा स्थिर रहँदैनन्। जब जीवनमा कुनै नयाँ कुरा आउँछ, उनीहरू सम्भव भएसम्म त्यसलाई प्राप्त गर्न हतार गर्छन्।

त्यसैले आजको मानिस दस वर्षअघिको जस्तै हुँदैन। बरु, तिमीले उसलाई आफ्नो जीवनशैली, जीविकोपार्जन, सवारी साधन र घरजस्ता बाह्य पक्षहरूलाई सुधार गर्दै र परिवर्तन गर्दै अझ राम्रो बनाउँदै गएको पाउँछौ।

जुमाको खुत्बा (प्रवचन) दिने व्यक्ति: आफ्नो शैलीको नवीकरण र सुधार गर्न, तथा प्रस्तुति र प्रभाव पार्ने सीपहरूको विकास गर्न सबैभन्दा बढी योग्य व्यक्तिहरूमध्ये एक हो। किनकि यदि ऊ एउटै ढाँचामा मात्र अडिग रहन्छ, जुन ढाँचा

उसले खतीब बनेदेखि अपनाउँदै आएको छ, भने निःसन्देह ऊ सुधारतर्फ अघि बढ्दैन, बरु पछाडि पर्न थाल्छ।

किनभने मानव स्वभावअनुसार उमेर बढ्दै जाँदा हिम्मत र सक्रियता कमजोर हुँदै जान्छ, उत्साह घट्दै जान्छ र प्रभाव पनि कम हुँदै जान्छ। त्यसैले उसलाई यस्ता कुराहरूको आवश्यकता पर्छ, जसले उसको उत्साहलाई पुनः जागृत गरोस्, उसको आत्मबल र जोशलाई बलियो बनाओस्, र उसका सीप तथा शैलीहरूलाई निरन्तर विकास गरिरहोस्, ताकि उसले आफूमाथि आउने कमजोरी र सुस्तीलाई पराजित गर्न सकोस्।

धेरै खतीबहरूमा खुत्बा सुरु गरेको समयदेखि आजसम्म कुनै स्पष्ट परिवर्तन देखिँदैन। के यसको अर्थ उनीहरूले सुरुदेखि नै पूर्णता (कम्माल) प्राप्त गरिसकेका थिए भन्ने हो?

होइन।

त्यसो भए, किन ऊ आफ्नो त्यही पुरानो बानी परेको शैलीमै अडिग रहन्छ? किन उसले आफ्नो प्रस्तुतिको तरिका र विषयवस्तुलाई सुधार गर्ने, नवीकरण गर्ने र सृजनशील बनाउने सही कदमहरू अपनाउँदैन? जबकि उसले आफ्नो दैनिक जीवन र सांसारिक अवस्थाहरूलाई सुधार गर्न भने पूरा मेहनत गरेको हुन्छ।

उसले त्यसतर्फ प्रयास नगर्ने कसरी सम्भव हुन्छ, जबकि खुत्बा दिने कार्य उसको जीवनमा गर्ने सबैभन्दा सम्मानित र महान कार्यहरूमध्ये एक हो?

(प्रभावका दुई साधनहरूमा ध्यान दिनु: आवाज र दृष्टि)

सफल खतीबलाई यी दुई साधनहरूको प्रयोग अत्यन्त आवश्यक हुन्छ:

१- आवाज (स्वर), जुन प्रभाव पार्ने सबैभन्दा शक्तिशाली साधन हो। यसको प्रभावलाई अझ पूर्ण बनाउन निम्न कुराहरूको ध्यान राख्नुपर्छः

क) आवाजको स्तर मध्यम हुनुपर्छ—उचाल्ने र घटाउने, साथै बोल्ने गति (छिटो र ढिलो) दुवैमा सन्तुलन राख्नुपर्छ। आवाज धेरै कम वा अत्यन्त ढिलो भयो भने श्रोताहरू बोर र सुस्त महसुस गर्छन्। त्यस्तै, धेरै उच्च वा अत्यन्त छिटो भयो भने उनीहरू असहज हुन्छन् वा ध्यान केन्द्रित गर्न र कुरा बुझ्न कठिन हुन्छ।

ख) आवाज एउटै लय (टोन) मा मात्र हुनु हुँदैन। केही खतीबहरूको आवाज सम्पूर्ण खुत्बाभर एउटै प्रकारको हुन्छ। यदि त्यो आवाज कमजोर छ भने श्रोताहरूलाई बोर लाग्छ र यदि अत्यधिक बलियो वा उच्च छ भने उनीहरूलाई असहज बनाउँछ।

एउटै लयमा बोल्दा श्रोताहरूको खतीबको कुरासँगको कुराप्रतिको ध्यान हराउँछ; किनकि उनीहरूले महत्त्वपूर्ण र सामान्य कुराबीचको फरक छुट्याउन सक्दैनन्। निःसन्देह, महत्त्वपूर्ण र प्रभावकारी कुरा प्रस्तुत गर्दा आवाजलाई स्पष्ट

रूपमा केही बढाउनु र गति तीव्र बनाउनु, वा आवश्यक परे आवाज घटाउनु र गति ढिलो गर्नु आवश्यक हुन्छ।

ग) वाक्यको स्वरलाई त्यसको स्थान अनुसार ढाल्नुपर्छ। यदि वाक्य प्रश्नवाचक हो भने त्यसलाई प्रश्न गर्ने शैलीमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ। यदि आश्चर्यवाचक हो भने आश्चर्य व्यक्त गर्ने शैलीमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ। यस्तै अन्य प्रकारका वाक्यहरूलाई पनि तिनकै अर्थ र भाव अनुसार प्रस्तुत गर्नुपर्छ।

घ) बोल्दा आफ्नो सामान्य कुराकानीको तुलनामा मुखलाई केही बढी खोल्नुपर्छ। यसले अक्षरहरूको उच्चारण (मखारिज) स्पष्ट हुन मद्दत गर्छ, शब्दहरू एकआपसमा मिसिन दिँदैन, र आवाजमाथि राम्रो नियन्त्रण कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ। तर यसमा अतिशयोक्ति गर्नु हुँदैन, किनकि अत्यधिक मुख खोल्दा अनावश्यक उत्तेजना झल्किन सक्छ र खतीबको व्यक्तित्व पनि स्वाभाविक तथा आकर्षक नदेखिन सक्छ।

ङ) खुल्बा दिँदा आफ्नो स्वाभाविक र सामान्य आवाजमै बोल। खुल्बाका लागि छुट्टै कृत्रिम आवाज वा बनावटी शैली नअपनाऊ। किनकि यसले तिमी र श्रोताहरूबीच दूरी पैदा गर्न सक्छ, साथै श्रोताहरूमा प्रभाव पार्ने सबैभन्दा बलियो माध्यमहरूमध्ये एकलाई कमजोर बनाउन सक्छ।

आवश्यक स्थानहरूमा केही क्षणका लागि मौन बस्ने (रोकिने) अभ्यास गर। यदि खतीब कुनै महत्त्वपूर्ण विचार वा सन्देश प्रस्तुत गरिरहेको छ, जसलाई उसले श्रोताहरूको मनमा गहिरो रूपमा बसाल्न चाहन्छ भने, त्यस बेला उनीहरूतर्फ फर्कियोस् र केही क्षणका लागि कुनै कुरा नबोली सीधै उनीहरूको आँखातर्फ हेरोस्। यसले उक्त विचारको प्रभावलाई अझ बलियो बनाउँछ र श्रोताहरूको ध्यान केन्द्रित गराउँछ।

यो अचानक आएको मौनताले श्रोताहरूमा गहिरो प्रभाव पार्छ, उनीहरूको ध्यान आकर्षित गर्छ र प्रत्येकलाई एकाग्र भएर सुन्न प्रेरित गर्छ।

साथै, त्यस मौनतापछि के भनिनेछ भन्ने प्रतीक्षामा पनि उनीहरूलाई उत्सुक बनाउँछ।

तर यो विराम धेरै लामो हुनुहुँदैन र न त कृत्रिम भावुकता वा बनावटीपनले भरिएको हुनुपर्छ।

यसको उदाहरणः (अली (रदियल्लाहु अन्हु) ले नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) समक्ष सुनको एउटा टुक्रा पठाउनुभयो। त्यसपछि नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले त्यसलाई आफ्ना केही सहाबाहरूबीच बाँड्नुभयो।

त्यसपछि एक व्यक्ति अगाडि आयो र भन्यो: "हे अल्लाहका रसूल! अल्लाहसँग डराउनुस् (अल्लाहको तक्वा अपनाउनुस्)!" (...)

यो कस्तो साहस हो—सत्यवादी र अमानतदार रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) को हकमा!

त्यसैले अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले यस साहसप्रति आश्चर्य व्यक्त गर्दै भन्नुभयो:

(…) यदि म नै अल्लाहको अवज्ञा गर्छु भने अल्लाहको आज्ञा कसले पालन गर्ने? के अल्लाहले मलाई पृथ्वीका मानिसहरूको जिम्मा दिनुहुन्छ र तिमीहरू मलाई विश्वास गर्दैनौ?)

कोष्ठकभित्रको (…) चिन्हले छोटो विराम जनाउँछ; किनकि यहाँको प्रसङ्गले श्रोताहरूको ध्यान अझै तान्न र त्यसपछि आउने कुराप्रति उनीहरूलाई उत्सुक बनाउन यस्तो विराम आवश्यक हुन्छ।

पहिलो वाक्य: "यो कस्तो साहस हो—सत्यवादी र अमानतदार रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) को हकमा!" — यो आश्चर्य (ताज्जुब) व्यक्त गर्ने शैली हो। त्यसैले प्रसङ्गअनुसार यसलाई आश्चर्यबोधक शैलीमै प्रस्तुत गर्नुपर्छ।

दोस्रो वाक्य: "(यदि म नै अल्लाहको अवज्ञा गर्छु भने अल्लाहको आज्ञा कसले पालन गर्ने? के अल्लाहले मलाई पृथ्वीका मानिसहरूको जिम्मा

दिनुहुन्छ र तिमीहरू मलाई विश्वास गर्दैनौ?)" — यो नकारात्मक प्रश्नवाचक शैली हो। त्यसैले प्रसङ्गअनुसार यसलाई प्रश्न गर्दै नकारात्मकता व्यक्त गर्ने शैलीमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ।

2- दृष्टि (नजर): यसको अर्थ सबै श्रोताहरूमाझ आफ्नो दृष्टि समान रूपमा वितरण गर्नु हो र तिमीले बोलिरहेको विषयसँग आफ्नो आँखाको माध्यमबाट अन्तरक्रिया (प्रतिक्रिया) गर्नु हो। यो यसरी हुनुपर्छ:

क) हल्का रूपमा दायाँ र बायाँतर्फ नजर वा दृष्टि घुमाउनु, तर अत्यधिक छिटो वा धेरै पटक टाउको घुमाउने अतिशयोक्ति नगर्नु। विशेषगरी खतीबका लागि यस्तो व्यवहार राम्रो मानिँदैन, किनकि यसले खतीब भावनाको प्रभावमा बढी परेको र ती भावनाले उसलाई नियन्त्रण गरेको जस्तो देखिन्छ। यसले ध्यान केन्द्रित गर्ने क्षमतामा कमजोरी पनि ल्याउँछ।

ख) आँखालाई हल्का रूपमा खोल्ने वा सानो दबाब/संकुचन दिने (भावअनुसार प्रयोग गर्ने)। आँखाका हावभावहरूको श्रोताहरूमा अत्यन्त ठूलो प्रभाव पर्छ र उनीहरूले त्यहाँबाट त्यस्ता अर्थहरू पनि बुझ्छन्, जुन जिब्रोले स्पष्ट रूपमा व्यक्त नगरेको हुन्छ।

आवाज र दृष्टि (नजर) खतीबको श्रोताहरूमा प्रभाव पार्ने आधारभूत दुई महत्त्वपूर्ण स्तम्भ हुन्। यी दुई बिना खतीबले आफूले भन्न चाहेको कुरा श्रोताहरूसम्म प्रभावकारी रूपमा पुऱ्याउन सक्दैन, न त उनीहरूलाई विश्वास दिलाउन, ध्यान आकर्षित गर्न र उनीहरूको उत्साह तथा सक्रियता जगाउन सक्षम हुन्छ।

हरेक खतीबले यी दुई (आवाज र नजर) लाई कुनै संकोच वा बनावटीपन बिना प्रयोग गर्न सक्छ, तर अतिशयोक्ति नगरी। किनकि यसमा अत्यधिक बढाइचढाइ गर्नु हल्कापन र अपरिपक्कताको संकेत हो। त्यस्तै, अत्यधिक

गम्भीरता र निष्क्रियतामा अडिग रहनु बोरियत र उदासी निम्त्याउँछ। सबैभन्दा राम्रो कुरा मध्यम मार्ग नै हो।

केही यस्ता साधनहरू पनि छन्, जुन जुमआका खतीबका लागि उपयुक्त हुँदैनन्, तीमध्ये:

१- दुवै हात अत्यधिक चलाउने।

२- चोगा (बिष्ट) वा पगरी चलाउने, माइक्रोफोन/स्पिकरसँग खेल्ने, बारम्बार अगाडि–पछाडि सार्ने तथा यस्तै अन्य अनावश्यक हर्कतहरू गर्ने।

(सही सुन्नतबाट प्रमाणित नभएको कुनै निश्चित स्वरूपको पाबन्दी नगर्नु)

सही र प्रमाणित सुन्नतबाट स्थापित भएका शब्दहरूबाहेक कुनै निश्चित वाक्यांश वा शैलीलाई अनिवार्य रूपमा अपनाइरहनु उचित हुँदैन, ताकि मानिसहरूले त्यसलाई सुन्नत ठानेर भ्रममा नपरून्। उदाहरणका रूपमा, पहिलो

खुत्बाको अन्त्यमा यसो भन्नु: "बराकल्लाहु ली वलकुम फिल-कुर्आनिल अजीम..।"

धेरैजसो खतीबहरूले खुत्बाको अन्त्यमा एउटा निश्चित दुआलाई यति नियमित रूपमा अपनाउँछन् कि उनीहरू त्यसबाट प्रायः बाहिर निस्कँदैनन्। कतिपयले त यसरी बारम्बार दोहोरिने दुआलाई निकै लामो पनि बनाउँछन्। परिणामस्वरूप, धेरै मानिसहरू खतीबले दुआ सुरु गर्नेबित्तिकै असहजता र दिक्क महसुस गर्न थाल्छन्, किनकि उनीहरू एउटै शैलीमा पटक–पटक दोहोरिने त्यस दुआबाट थाकिसकेका हुन्छन्। विशेषगरी, जब दुआ केवल पढेर सुनाउने (सर्द) शैलीमा सीमित हुन्छ र त्यसमा दुआको अपेक्षित विनम्रता, भावुकता तथा अन्तरक्रियात्मक प्रभाव देखिँदैन।

(अक्षरहरूको सही उच्चारणस्थान (मखारिज) प्रति ध्यान दिनु र तिनलाई एकअर्कासँग मिश्रित हुन नदिनु)

अक्षरहरूलाई तिनका सही उच्चारणस्थान (मखारिज) बाट स्पष्ट र दृढ रूपमा उच्चारण गर्ने कुरामा ध्यान देऊ। किनकि यसले वाक्पटुता, अभिव्यक्तिको स्पष्टता र भाषणको प्रभावकारितामा गहिरो असर पार्छ।

खतीब (वक्ता) लाई दोषी ठहराइने कुरामध्ये एक यो पनि हो कि उसले हतारमा शब्दहरू उच्चारण गर्छ; एउटा अक्षर वा शब्द आफ्नो स्थानमा स्पष्ट रूपमा उच्चारण हुन नपाउँदै त्यसलाई अर्को अक्षर वा शब्दसँग जोडिदिन्छ। राम्रो शैली भनेको अक्षरहरूलाई स्पष्ट र सही रूपमा उच्चारण गर्नु तथा शब्दहरूलाई प्रस्ट र विस्तृत रूपमा अलग-अलग प्रस्तुत गर्नु हो।

सम्पूर्ण सृष्टिमध्ये सबैभन्दा वाक्पटु व्यक्तित्व नबी (सल्-लल्लाहु अलैहि व सल्लम) को बोली पनि यस्तै स्पष्ट र व्यवस्थित हुन्थ्यो।

उम्मुल-मुमिनीन आइशा (रजियल्लाहु अन्हा) ले बयान गरेकि छिन्: «रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले तिमीहरूले जस्तै लगातार र छिटो-छिटो एकै शैलीमा वर्णन गर्नु हुन्थेन।»

(खुत्बाको उद्देश्य र खतीबले समेट्नुपर्ने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण विषयहरू)

खतीबले मानिसहरूलाई संसारिक जीवन, त्यसका चिन्ता र घटनाहरूबाट परलोकको संसार र त्यसको तयारीतर्फ उन्मुख गराउनुपर्छ। मस्जिदलाई यस्तो प्रचार–मञ्च (मिडिया प्लेटफर्म) बनाउनु उचित हुँदैन, जहाँ खतीबले राजनीतिक विषयहरूमा प्रवेश गर्छ वा त्यस्ता कुराहरूमा लाग्छ जसले श्रोताहरूलाई न त उनीहरूको धर्ममा कुनै लाभ दिन्छ, न त उनीहरूको सांसारिक जीवनमा।

सफल खतीब त्यो हो जसका अधिकांश खुत्बाहरू ईमानलाई वृद्धि गर्ने र अल्लाह तआलासँग सम्बन्ध बलियो बनाउने विषयमा

केन्द्रित हुन्छन्। किनकि जब मानिसहरूको ईमान बढ्छ र उनीहरूको रबसँगको सम्बन्ध गहिरो हुन्छ, तब त्यो नै उनीहरूलाई पापहरू र तुच्छ तथा निरर्थक कार्यहरू त्याग्ने सबैभन्दा ठूलो कारण बन्छ।

खतीबले बेवास्ता गर्न नहुने र निरन्तर दोहोर्‍याइरहनु पर्ने विषयहरूमध्ये केही यस्ता छन्:

तौहीद (एकेश्वरवाद) र इस्लामका स्तम्भहरू।

सलाह पढ्ने विधि र त्यसमा खशूअ (एकाग्रता) को महत्त्व।

मौसमअनुसारका विषयहरू, जस्तै रमजानको महिना आउँदा त्यसको फजीलत (महत्त्व र पुण्य) बारे चर्चा गर्नु।

फितना (परीक्षा) बाट सचेत गराउने र त्ससँग कसरी व्यवहार गर्ने भन्ने बारे चेतावनी दिनु।

विदअत विरुद्ध सचेत गराउने।

शैतानको छलकपट र उसले बहकाउने (गुमराह गर्ने) तरिकाहरूबाट सचेत गराउने।

नैतिकता, शिष्टाचार र तिनसँग सम्बन्धित विषयहरू।

ईमानलाई वृद्धि गर्ने र अल्लाहसँगको सम्बन्धलाई बलियो बनाउने विषयहरू मध्ये केही यस प्रकार छन्:

१- मानिसहरूको हृदयमा अल्लाहका गुणहरू र आशीर्वादहरूको उल्लेख गर्दै उहाँको महानता स्थापित गराउनु।

२- कुरआनप्रति श्रद्धा, जुन उहाँको वाणी हो।

३- नबीहरू (अलैहिमुस्सलाम) का कथाहरू उल्लेख गर्नु, विशेषगरी उनीहरूका प्रमुख तथा अन्तिम नबी हाम्रा नबी मुहम्मद ﷺ का जीवनचरित्र र आदरणीय सहाबाहरू (रजिअल्लाहु अन्हुम) का कथाहरू उल्लेख गर्नु।

४- स्वर्ग (जन्नत) का वर्णन, त्यसका विशेषताहरू र त्यसमा प्रवेश गर्ने कारणहरू उल्लेख गर्नु, साथै नरक (जहन्नम) को वर्णन पनि गर्नु।

५- हृदयसँग सम्बन्धित इबादतहरूमा विशेष ध्यान दिनु, जस्तैः अल्लाहमाथि भरोसा (तवक्कुल), उहाँतर्फ फर्किनु (इनाबा), तौबा (पश्चात्ताप), अल्लाहको डर (खशियह) र विनम्रता तथा मनको एकाग्रता (खुशूअ)।

अल्लामा इब्नुल् कैयिम (रहेमहुल्लाह) ले भनेका छन्ः जसले रसूल ﷺ का खुत्बाहरू का खुत्बाहरू र उहाँका सहाबाहरूका खुत्बाहरूलाई गहिरो रूपमा विचार गर्छ, उसले पाउँछ कि ती खुत्बाहरू हिदायत (सही मार्गदर्शन) र तौहीद (एकेश्वरवाद) स्पष्ट पार्न पर्याप्त छन्। ती खुत्बाहरूमा रब (महान अल्लाह) का गुणहरूको वर्णन, ईमानका आधारभूत

सिद्धान्तहरू, अल्लाहतर्फ आमन्त्रण, र अल्लाहका ती अनुग्रहहरूको उल्लेख हुन्छ, जसले उहाँका सृष्टिहरूमा उहाँप्रति प्रेम उत्पन्न गराउँछ। साथै, ती खुत्बाहरूमा अल्लाहका ती दिनहरूको सम्झना गराइन्छ, जसले उहाँको कठोर सजायबाट डर पैदा गर्छ र उहाँको स्मरण तथा कृतज्ञताको आदेश दिइन्छ, जसले मानिसहरूमा उहाँप्रति प्रेम जगाउँछ।

यसरी ती खुत्बाहरूमा अल्लाहको महानता, उहाँका नामहरू र गुणहरूको वर्णन गरिन्छ, जसले मानिसहरूमा उहाँप्रति प्रेम उत्पन्न गर्छ; साथै उहाँको आज्ञापालन, कृतज्ञता र स्मरणतर्फ प्रेरित गरिन्छ, जसले पनि उहाँप्रति प्रेम बढाउँछ। परिणामस्वरूप, श्रोताहरू त्यहाँबाट यस अवस्थामा फर्कन्छन् कि उनीहरूले अल्लाहलाई प्रेम गरेका हुन्छन् र अल्लाहले पनि उनीहरूलाई प्रेम गर्नुभएको हुन्छ।

त्यसपछि समय लामो हुँदै गयो र नबुवतको ज्योति (प्रकाश) कमजोर हुँदै गयो। फलस्वरूप शरिअतका आदेशहरू र धार्मिक कार्यहरू केवल बाहिरी रस्महरूजस्ता बन्न पुगे, जसमा तिनका वास्तविक अर्थ र उद्देश्यहरूको ख्याल गरिएन। मानिसहरूले ती कार्यहरूलाई केवल तिनका बाहिरी रूप मात्र दिए र विभिन्न सजावटले सजाए। यसरी उनीहरूले ती बाहिरी रूप र ढाँचाहरूलाई यस्तो अवस्थामा पुऱ्याए कि तिनलाई नबिगार्नु पर्ने सुन्नत जस्तै ठान्न थाले, तर जसका वास्तविक उद्देश्यहरू अत्यन्त महत्त्वपूर्ण थिए, तिनलाई भने उपेक्षा गरे।

यसरी खुत्बाहरूलाई तुकबन्दी (सजावटी शब्द-शैली) र अलंकारशास्त्रले सजाइयो, जसले गर्दा तीबाट हृदयहरूले पाउने प्रभाव घट्यो; बरु लगभग समाप्त नै भयो, र तिनको वास्तविक उद्देश्य नै छुट्यो।" (अन्त भयो)

उहाँ (रहिमहल्लाह) ले खुत्बाको उद्देश्यबारे आफ्नो कथनमा भनेका छन्: खुत्बाको उद्देश्य भनेको अल्लाहको प्रशंसा र उहाँको महिमा गर्नु हो, उहाँको एकेश्वरवाद (तौहीद) को साक्षी दिनु र उहाँका रसूल ﷺ को सन्देशवाहकत्वको गवाही दिनु हो। साथै अल्लाहका दिनहरू (घटनाहरू र शिक्षाहरू) को सम्झना गराउनु, उहाँको कठोर सजाय र क्रोधबाट चेतावनी दिनु, मानिसहरूलाई त्यस्ता कुराहरूको उपदेश दिनु जसले उनीहरूलाई अल्लाह र उहाँको स्वर्ग (जन्नत) नजिक पुऱ्याउँछ, र त्यस्ता कार्यहरूबाट रोक्नु जसले उनीहरूलाई उहाँको असन्तुष्टि र नरक (जहन्नम) नजिक पुऱ्याउँछ।

यही नै खुत्बाको वास्तविक उद्देश्य हो र यसका लागि नै मानिसहरू भेला हुन्छन्।"

धर्मगुरुले मानिसहरूलाई आस्था, उपासना, नैतिकता, व्यवहार, जीवनशैली, शिक्षा आदि

क्षेत्रमा देखिने त्रुटिहरूप्रति सचेत गराउनुपर्छ, र उनीहरूलाई भ्रष्टाचार (फित्ना) मा संलग्न हुनबाट चेतावनी दिनुपर्छ, साथै उनीहरूलाई आफ्ना धार्मिक विषयहरू सिकाउनुपर्छ।

'वल्लाहु अअलम्' अर्थात् अल्लाहलाई नै सर्वश्रेष्ठ ज्ञान छ। हाम्रा नबी मुहम्मद (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम), उहाँका परिवारजन तथा उहाँका सम्पूर्ण सहाबा (साथीहरू) माथि अल्लाहको दरूद (कृपा) एवं सलाम (शान्ति) अवतरित होस्।

विषयसूची

(खुत्बाको महत्व)..5
“रहमानका फरिश्ताहरूले तिम्रो कुरा सुन्छन्, त्यसैले तिनीहरूको उचित आदर गर।” 11
(खुत्बा कागजबाट पढेर सुनाउनु वा नहेरीकन बोल्नु—कुन उत्तम हो?) 13
(खुत्बा/वक्तृत्वकलामा सफल प्रदर्शनलाई सहज र सरल बनाउने आठ चरणहरू).........................16
(खुत्बा (उपदेश) दिन सुरु गर्दा चिन्ता र तनाव हुनु एक सामान्य र स्वाभाविक कुरा हो ।)..................21
(खुत्बा/वक्तृत्वबाट हुने अत्यधिक डरबाट मुक्त हुने उपायहरू) 24
(आफूलाई आउने गलत आलोचनाहरूको सर्वोत्तम समाधान)...29
(खुत्बा दिनु अघि खतीबका लागि सुझावहरू)...30
(खुत्बा दिने क्रममा खतीबका लागि सुझावहरू) 38

(खुत्बा पछि खतीबका लागि सुझावहरू)...........40
(खतीब र अल्लाहतर्फ आह्वान गर्ने दाइका लागि सामान्य सुझावहरू) 43
(सुसमाचार देऊ र घृणा उत्पन्न नगर) 43
(सर्वसाधारणलाई ध्यानमा राख) 45
(आफ्नो प्रशंसामा मोहित हुन वा मानिसहरूको प्रशंसाबाट प्रभावित हुनबाट सावधान रहनु)......48
उनीहरूको धर्म र संसार दुवैमा लाभ पुग्ने कुरा मात्र बोल। 53
(खुत्बाका क्रममा शान्ति र स्थिरता कायम राख्ने कुरामा ध्यान दिनु)...54
(खुत्बालाई लम्ब्याउनबाट सावधान रहनु).........55
(अपरिचित शब्द प्रयोग गर्नबाट टाढा रहनु) 58
(जबर्जस्ती तुकबन्दी (सज') प्रयोग गर्नबाट टाढा रहनु)..59
(बाहिरी रूपको सुधार र राम्रो देखावटमा ध्यान दिनु)...60

(खुत्बा तयार गर्ने समयको भिन्नता)......................65
(श्रोताहरूलाई प्रत्यक्ष आदेश दिने शैलीबाट टाढा रहनु)..67
(वक्तृत्वकलामा अनुकरण कहिले राम्रो हुन्छ र कहिले नराम्रो?) 68
(तिम्रो खुत्बामा श्रोताहरू कम हुँदा दुःखी नबन, र उनीहरूको धेरै संख्यामा पनि अत्यधिक खुशी नमान) 69
(राम्रो तयारीको महत्त्व) 72
(विराम चिह्नहरूमा ध्यान दिनु)............................76
(विषयहरू र शैलीहरूको विविधताको महत्त्व) 76
(प्रस्तुतीकरण र प्रभावको सीप तथा कला प्राप्त गर्ने महत्त्व) 78
(नवीकरणको सिद्धान्त) 81
(प्रभावका दुई साधनहरूमा ध्यान दिनु: आवाज र दृष्टि) 83

(सही सुन्नतबाट प्रमाणित नभएको कुनै निश्चित स्वरूपको पाबन्दी नगर्नु)..91
(अक्षरहरूको सही उच्चारणस्थान (मखारिज) प्रति ध्यान दिनु र तिनलाई एकअर्कासँग मिश्रित हुन नदिनु) 93
(खुल्बाको उद्देश्य र खतीबले समेट्नुपर्ने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण विषयहरू)..94

ne394v1.0 - 04/09/2026